

{סח ע"ב}

משנה. בן סורר ומורה, מאימתי נעשה בן סורר ומורה¹, משיביא שתי שערות, ועד שיקיף זקן, התחתון ולא העליון, אלא שדברו חכמים בלשון נקיה. שנאמר כי יהיה לאיש בן, בן, ולא בח², בן, ולא איש. קטן פטור, שלא בא לכלל מצות.

גמרא. קטן מגלן דפטור. מגלן. כדקתני טעמא: שלא בא לכלל מצות. ותו: היכא אשכחן דענש הכתוב, דהכא ליבעי קרא למיפטריה. אנן הכי קאמרין: אטו בן סורר ומורה על חטאו נהרג. על שם סופו נהרג, וכיון דעל שם סופו נהרג, אפילו קטן נמי. ועוד: בן ולא איש, קטן משמע. אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא וכי יהיה לאיש בן, בן הסמוך לגבורתו של איש. ועד שיקיף זקן התחתון כו'. תני רבי חייא: עד שיקיף עטרה. כי אתא רב דימי אמר: הקפת גיד, ולא הקפת ביצים.

אמר רב חסדא: קטן שהוליד, אין בנו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר כי יהיה לאיש בן, לאיש בן, ולא לבן בן. האי מיבעי ליה לכדרב יהודה אמר רב. אם כן לימא קרא כי יהיה בן לאיש, מאי כי יהיה לאיש בן, שמע מינה לכדרב חסדא. ואימא כוליה להכי הוא דאתא. אם כן נימא קרא בן איש מאי לאיש בן, שמע מינה תרתי. ופליגא דרבה, דאמר רבה: קטן אינו מוליד, שנאמר ואם אין לאיש גאל, וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל. אלא בגזל הגר הכתוב מדבר,

¹ עי' רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ה): לא ענש הכתוב קטן שלא בא לכלל המצות, וכן איש שגדל והרי הוא ברשות עצמו אינו נסקל מפני שגנב ואכל ושתה אכילה זו המכוערת, הא כיצד מפי השמועה למדו שאין דין זה אלא בבן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות עד שיקיף כל הגיד ואחר שיקיף השיער כל הגיד הרי הוא ברשות עצמו ואינו נסקל.

² עי' רמב"ם (ממרים פ"ז ה"א): גזירת הכתוב הוא שייסקל בן סורר ומורה, אבל הבת אינה נידונית בדין זה שאין דרכה להמשך באכילה ושתייה כאיש, שנאמר בן ולא בת ולא טומטום ואנדרוגינוס. לחם משנה הלכות ממרים פרק ז הלכה יא

[יא] גזירת הכתוב וכו'. קשה דבפרק בן סורר ומורה (דף ס"ט ב) אמרו תניא אמר ר"ש בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה כו' (עיין בכ"מ) ופירש"י ז"ל שהכל מצויין אצלה בעבירה וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה סופה כשלא תמצא למודה עומדת בפרשת דרכים ומרגלת הבריות לעבירה בשביל אתנן ע"כ, משמע דאין חילוק כלל בין בן לבת אלא משום דגזירת הכתוב כך היא ואם כן איך נתן רבינו טעם בבת שאין דרכה להמשך באכילה ושתייה ועוד שהוא עצמו קאמר דהוי גזירת הכתוב וא"כ איך נתן טעם. ואולי שהוא מפרש כך בודאי שמן הדין ראוי היה שהבת תידון כבן סורר ומורה ואף על פי שיש בה קצת טעם לחלק בין בת לבן דבת אין דרכה להמשך באכילה וכו' לא היה טעם זה מספיק אלא דכיון דבבן עצמו הוי גזירת הכתוב דמן הסברא ודאי אין ראוי לענשו בשביל שגנב וקנה בשר ויין אלא שהתורה גזרה כך וכו' א"כ אין לך בו אלא חדושו וכיון שיש קצת טעם לחלק בין בן לבת מחלקינן ונאמר דבן ולא בת וזהו שכתב רבינו גזירת הכתוב שייסקל בן סורר ומורה כלומר שקילת הבן סורר עצמו הוא חידוש וגזירה וא"כ הבת ראוי שלא תסקל כיון שיש בה קצת טעם דאין לך בו אלא חידושו וזהו שאמר ר' שמעון אלא גזירת הכתוב הוא בן ולא בת כלומר כיון שבן עצמו הוא גזירת הכתוב א"כ נאמר דלא בת כיון דיש בה קצת טעם:

ואמר רחמנא: איש, איש אתה צריך לחזור עליו אם יש לו גואלין ואם לאו.³ קטן, אי אתה צריך לחזור עליו, בידוע שאין לו גואלין. איתביה אביי: איש, אין לי אלא איש, בן תשע שנים ויום אחד שראוי לביאה מניין. תלמוד לומר: ואיש. אמר ליה: יש לו, ואינו מוליד כתבואה שלא הביאה שלישי דמי. דבי חזקיה תנא: וכי יוד איש, איש מזיד ומזריע, ואין קטן מזיד ומזריע. אמר ליה רב מרדכי לרב אשי: מאי משמע דהאי מזיד לישנא דבשולי הוא, דכתיב ויוד יעקב נזיד. והא תנא דבי רבי ישמעאל: בן ולא אב, היכי דמי. אילימא דאיבער בתר דאייתי שתי שערות ואוליד מקמי דלקיף זקן, מי איכא שהות כולי האי. והא אמר רבי כרוספדאי: כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא שלשה חדשים בלבד.⁴ אלא לאו, דאיבער מקמי דלייט שתי שערות ואוליד מקמיה דלקיף זקן, ושמע מינה: קטן מוליד. לא, לעולם דאיבער בתר דאייתי שתי שערות, ואוליד בתר דאקיף זקן. ודקא קשיא דרבי כרוספדאי, כי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא בן ולא הראוי לקרותו אב.

גופא, אמר רבי כרוספדאי אמר רבי שבתי: כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים בלבד. והאנן תנן: משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן. הקיף זקן, אף על גב דלא מלו שלשה חדשים, מלו שלשה חדשים, אף על גב דלא הקיף. יתיב רבי יעקב מנהר פקוד קמיה דרבינא ויתיב וקאמר משמיה דרב הונא בריה דרב יהושע: שמע מינה מדרבי כרוספדאי אמר רבי שבתי: יולדת לשבעה, אין עוברת ניכר לשלישי ימיה. דאי סלקא דעתך עוברת ניכר לשלישי ימיה, למה לי שלשה. בתרי ותילתא סגינא. אמר ליה: לעולם אימא לך עוברת ניכר לשלישי ימיה, זיל בתר רובא. אמרוה קמיה דרב הונא בריה דרב יהושע, אמר ליה: ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא. התורה אמרה ושפטו העדה, והצילו העדה, ואת אמרת זיל בתר רובא. אהדרוה קמיה דרבינא. אמר ליה: ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא. והתנן: אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה, עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע. ואי סלקא דעתך לא אמרינן זיל בתר רובא, נימא הני דוקא קא מסהדי, ואכחושי הוא דקא מכחשי אהדי. אלא לאו, משום דאמרינן זיל בתר רובא, ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא. אמר רבי ירמיה מדפתי: אף אנן נמי תנינא: בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה, ואם בא עליה יבם, קנאה, וחיובין עליה משום אשת איש, ומטמאה את בועלה לטמא משכב התחתון כעליון. נישאת לכהן, אוכלת בתרומה, בא עליה אחד מן הפסולין, פסלה מן הכהונה, ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה, מומתין עליה, והיא פטורה.

³ עי' רמב"ם (גזלה ואבדה פ"ח ה"ז): כל גזל הגר שאין בו שוה פרוטה לכל כהן וכהן מאנשי משמר לא יצא המחזירו ידי השבה שני' המושב לה' לכהן עד שתהיה השבה לכל כהן. ולמה נאמר בגזל הגר איש שהאיש אתה צריך לחזור ולחזור עליו אם יש לו יורשים או אם אין לו אבל אם היה הגר ב קטן אי אתה צריך לחזור עליו אלא חזקתו שאין לו יורשים.

⁴ עי' רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ו): כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים מאחר שיביא שתי שערות, לפי שאפשר שתתעבר אשתו ויהיה עוברת ניכר בשלשה חדשים ונאמר כי יהיה לאיש בן סורר ומורה ולא אב סורר ומורה הא למדת שאם הקיף השיער את כל הגיד קודם שישלים שלשה חדשים הרי זה פטור.

וכתיב ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ, וכתיב (ואלה) [אלה] תולדת שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול, בן מאה שנה בר מאה ותרתינן שנין הוה. אלא, דרך חכמתן קא חשיב להו, הכא נמי, דרך חכמתן קא חשיב להו. אמר רב כהנא: אמריתיה לשמעתיא קמיה דרב זביד מנהרדעא. אמר לי: אתון מהכא מתניתו, ואנן מהכא מתנינן לה: ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול, יפת הגדול שבאחיו הוה. אלא מנלן, מהכא, ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, וכתיב ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי, בר תליסר, דכתיב איש איש ממלאכתו אשר המה עשים, ותניא: שנה ראשונה עשה משה משכן, שניה הקים משכן ושלח מרגלים. וכתיב בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד ה' וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה, כמה הויה להו, ארבעין, דל ארביסר דהוה בצלאל, פשא להו עשרים ושית, דל תרתי שני דתלתא עיבורי, אשתכח דכל חד וחד בתמניי אוליד. בן ולא בת. תניא, אמר רבי שמעון: בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה,

ואמאי. אימא איילונית היא, ואדעתא דהכי לא קדיש. אלא לאו, דאמרינן: זיל בתר רובא, ורוב נשים לאו איילונית נינהו. לא, מאי חייב עליה, דקתני, קרבן. והא מומתין על ידה קתני. בבא עליה אביה. והא אם בא עליה אחד מכל העריות קתני. אלא: הכא במאי עסקינן דקבלה עילויה.

תנו רבנן: המסוללת בבנה קטן והערה בה, בית שמאי אומרים: פסלה מן הכוונה, ובית הלל מכשירין⁵. אמר רבי חייא בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי: הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה, פחות מבן שמנה, שאין ביאתו ביאה, לא נחלקו אלא בבן שמנה. דבית שמאי סברי: גמרינן מדורות הראשונים, ובית הלל סברי: לא גמרינן מדורות הראשונים. ודורות הראשונים מנלן דאוליד⁶. אילימא מדכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי, וכתיב (ואליעם) [אליעם] בן אחיתפל הגלני, וכתיב וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור (כי) ה' (אהבו) וכתיב ויהי לשנתים ימים ויהיו גזוים לאבשלום, וכתיב ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים, וכתיב וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה, וכתיב ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא (ואשלמה) + מסורת ש"ס: ואשלם + את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון, וכתיב ואחיתפל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ואל) [אל] עירו ויצו אל ביתו ויחנק, וכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ותניא: כל שנותרו של דואג אינן אלא שלשים וארבע, ושל אחיתפל אינן אלא שלשים ושלש. כמה הויה להו, תלתין ותלת, דל שבע דהוה שלמה, פש להו עשרים ושית, דל תרתי שני לתלתא עבורי, אשתכח דכל חד וחד בתמניי אוליד. ממאי. דלמא תרוייהו בתשע אוליד, ובת שבע אולידא בשית, משום דאיתתא בריא. תדע, דהא הוי לה ולד מעיקרא. אלא מהכא: אלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן, ואברהם גדול מנחור שנה, ונחור גדול מהרן שנה, נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן. וכתיב ויקח אברם ונחור להם נשים וגו' ואמר רבי יצחק: יסכה זו שרה⁷, ולמה נקרא שמה יסכה, שסוכה ברוח הקדש. והיינו דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה. דבר אחר: יסכה, שהכל סכים ביופיה. וכתיב ויפל + אברהם + על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו' כמה קשיש אברהם משרה, עשר שנין, וקשיש מאבחה, תרתינן שנין, אשתכח כי אולדה הרן לשרה, בתמניי אולידה. ממאי. דלמא אברהם זוטא דאחיה הוה, ודרך חכמתן קא חשיב להו. תדע, דקא חשיב להו קרא דרך חכמתן, דכתיב ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת, שם גדול מחם שנה, וחם גדול מיפת שנה נמצא שם גדול מיפת שתי שנים,

⁵ עי' ש"ע (אה"ע סי' ו' ס"ט): כל הנבעלת לאדם שעושה אותה זונה, בין באונס בין ברצון בין בשוגג, בין כדרכה בין שלא כדרכה, משהערה בה נפסלה משום זונה, ובלבד שתהיה בת שלשה שנים ויום אחד, ויהיה הבועל בן תשע שנים ויום אחד ומעלה.

עי' ש"ע (אה"ע סי' קסז ס"א): קטן פחות מבן תשעה, אין ביאתו כלום. ומבן תשע שנים ויום אחד ואילך, ביאתו קונה ביבמתו כמאמר בגדול. ובאשה דעלמא אינה קונה כלל. לפיכך נשא אשה ומת, פטורה מהחליצה ומהייבום. ביאור: קונה ביבמתו - כמאמר וזוכה בנכסי אחיו ועיין (סי' קע סק"ב?) (פ"ט).

נשא אשה ומת פטורה כו' - "א דוקא במת קודם שנעשה בן י"ג, אבל אחר י"ג אפי' נבדק קודם מותו ולא הביא סימנים חיישינן שמא נשרו כמו בסי' קנ"ה ומל"ש כשמת בלא בדיקה. ודאפילו יש ספק אם נבעלה דאי אפשר להתיר מכח ספק ספיקא שמא לא נבעלה ואם תאמר שנבעלה שמא לא הביא סימנים כי הספק לא נבעלה לא נחשב ספק כלל כו' וגם הספק הב' שמא לא הביא סימנים אינו ספק המועיל מפני חזקה דרבא כו', ועמ"ש בזה לעיל (סי' מג סק"ב?) (פ"ח).

⁶ דורות הראשונים היו מולידים בני ח'. אל יתמה אדם על דבר זה שיהיו בני ח' מולידים, שהכל הוא לפי מה שנוהג העולם. כי אם חיייהם ארוכים וזה לפי מה שסדר הש"י אותה שעה כך, היו מולידים ג"כ בשנוי. אבל כאשר היה העולם עומד שהיו ימי האדם שבעים שנה, היה העולם על סדר שלו הראוי לו. ומ"מ גם בדורות אחרונים מצאנו יש שמולידים קודם כאותם שאינם דומין לגמרי לבני אדם וכדאיתא בפרק יוצא דופן ע"ש (מהר"ל).

⁷ יסכה זו שרה. דאל"כ היה זה גנאי לשרה שמיחס את הרן שהוא אבי מלכה ואבי יסכה, וכאלו היו אלו שנים חשובים משרה, מאחר שהכתוב מיחס את הרן אחר מלכה ואחר יסכה. ולכך דרשו כי יסכה זו שרה וכתב יסכה לומר כי אבי האשה החשובה שהיא סוכה ברוח הקודש ולחשיבות שרה כתב יסכה. ועוד נראה כי שם שרה היה לה שהיא לשרה לאומתה, וזה השם זנתה מצד שהיא היתה אשת אברהם שנקרא אברם על שם שהוא אב ורם לאומות, ומפני כך גם שרה אשתו של אומתה. ולכך לא רצה להזכיר שם שרה לומר אבי שרה שהיה משמע כי שם הזה היה כשהוליד אותה, וזה אינו לכך כתב אבי מלכה ואבי יסכה (מהר"ל).

שהכל מצויין אצלה בעבירה, אלא גזירת הכתוב היא: בן ולא בת. משנה. מאימתי חייב, משיאכל תרטימר⁸ בשר וישתה חצי לוג יין האטילקי. רבי יוסי אומר: מנה בשר ולוג יין. אבל בחבורת מצוה, אבל בעיבור החדש, אבל מעשר שני בירושלים, אבל נבילות וטריופות שקצים ורמשים, (אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו). אבל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה, אבל כל מאכל⁹ ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין, אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר וזולל וסבא, ואף על פי שאין ראה לדבר, זכר לדבר, שנאמר אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו. גמרא. אמר רבי זירא: תרטימר זה אינו יודע מהו, אלא מתוך שכל רבי יוסי ביין, נמצא כופל אף בכבשר, ונמצא תרטימר חצי מנה. אמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא: אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל, יין בזול וישתה, דכתיב וזולל וסבא. ואמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא: אינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי. אינו. והא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו: אכל בשר חי ושתה יין חי, אינו נעשה בן סורר ומורה¹⁰. אמר רבינא: יין חי, מזיג ולא מזיג, בשר חי, בשיל ולא בשיל, כבשר כיבא דאכלי גנבי. רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו. אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו, אין נעשה בן סורר ומורה. תנן התם: ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין¹¹. ותנא: אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו¹². בשר מליח עד כמה. אמר רבי חנינא בר כהנא: כל זמן שהוא כשלמים. ויין מגיתו עד כמה. כל זמן שהוא תוסס.

והתניא: יין תוסס¹³, אין בו משום גילוי, וכמה תסיתו, שלשה ימים. הכא מאי. התם משום שמחה הוא, כל זמן שהוא כשלמים, נמי אית ביה שמחה, הכא משום אימושכי הוא, ובכל שהוא לא מימשיך. ויין עד ארבעים יום. אמר רב חנן: לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים¹⁴ ולשלם שכר לרשעים, שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש. אמר רבי יצחק: מאי דכתיב אל תרא יין כי יתאדם, אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים¹ בעולם הזה, ומלבין פניהם לעולם הבא. רבא אמר: אל תרא יין כי יתאדם, אל תרא יין שאחריתו דם. רב כהנא רמי: כתיב תירש וקרינן תירוש, זכה, נעשה ראש, לא זכה, נעשה רש. רבא רמי: כתיב ישמח וקרינן ישמח, זכה, נעשה רש, לא זכה, נעשה רש. והיינו דאמר רבא: חמרא וריחני פקחין. אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא: מאי דכתיב למי אוי למי אבוי למי מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכללות עינים (וגו') למאחרים על היין לבאים לחקר ממסך. כי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה לסיפיה, מדריש. ומסיפיה לרישיה, מדריש. דריש עובר גלילאה²:

שלש עשרה ווי"ן נאמר ביין³ ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישמרו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיניו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. רב ושמואל, חד אמר: סרסו⁴, וחד אמר: רבעו. מאן דאמר סרסו, מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי. ומאן דאמר רבעו, גמר וירא וירא, כתיב הכא וירא חם אבי כנען את ערות אביו וכתב התם וירא אותה שכם בן חמור וגו'. בשלמא למאן דאמר סרסו, משום הכי קללו ברביעי. אלא למאן דאמר רבעו מאי שנא רביעי. נלטייה בהדיא. הא והא הוא. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא, וראמרי לה מר עוקבא אמר רבי זכאי: אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח: נח, לא היה לך ללמוד מאדם הראשון⁵, שלא גרם לו אלא יין. כמאן דאמר אותו אילן שאכל אדם הראשון גפן היה. דתניא, רבי מאיר אומר: אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה,

⁸ ע"י רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ב): אכילה זו שהוא חייב עליה דברים הרבה יש בהם והן כולן הלכה מפי הקבלה, אינו חייב סקילה עד שיגנוב משל אביו ויקנה בשר בזול ויין בזול, ויאכל וישתה חוץ מרשות אביו בחבורה שכולן ריקנין ופחותין, ויאכל הבשר חי ואינו חי מבושל ואינו מבושל כדרך שהגנבים אוכלים וישתה היין מזוג כדרך שהגורגנים שותים, והוא שיאכל משקל חמשים דינרין מבשר זה במלוגמא א אחת וישתה חצי לוג ב מיין זה בבת אחת, גנב משל אביו ואכל אכילה זו ברשות אביו, או שגנב משל אחרים ואכל אכילה זו המכוערת בין ברשות אביו בין ברשות אחרים הרי זה פטור, וכן אם גנב משל אביו ואכל אכילה מכוערת כזו ברשות אחרים והיתה אכילת מצוה אפילו מדבריהם [או אכילת עבירה אפילו מדבריהם] פטור שנאמר איננו שומע בקולנו שאינו עובר באכילה זו אלא על קולם יצא זה שעבר בה על דברי תורה, או שאכלה בדבר מצוה, כיצד אכל אכילה זו המכוערת עם החבורה הרעה שאוכל עמהם בדבר מצוה, או שאכלו מעשר שני בירושלים אפילו אכלו בתנחומי אבלים שהיא מצוה מדבריהם הרי זה פטור, וכן אם אכלה מנבלות וטריופות שקצים ורמשים אפילו אכל בתענית צבור שהיא עבירה מדבריהם הרי זה פטור מן המיתה.

⁹ ע"י רמב"ם (ממרים פ"ז ה"א): אכל כל מאכל ולא אכל בשר בהמה אף על פי שאכל אכילה זו מבשר העוף פטור, ואם אכל אכילה זו מבשר בהמה והשלים החמשים דינרים מבשר העוף חייב, שתה כל משקה ולא שתה יין פטור.

¹⁰ ע"י רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ד): אכל בשר חי ושתה יין חי פטור שזה קרי הוא ואין אדם יכול להמשך בזה, וכן אם אכל בשר מליח ביום השלישי למליחתו או שתה יין מגתו פטור שאין אדם יכול להמשך בזה.

¹¹ ע"י ש"ע (או"ח סי' תקנב ס"א): ערב תשעה באב לא יאכל אדם בסעודה המפסקת, שאוכלה אחר חצות, בשר, ולא ישתה יין ולא יאכל שני תבשילין. הגה: ואף ממשקים אחרים ממעט בשתייתן ממה שרגיל לשתות (טור ובי"ש בשם תוספות ורוקח), וכן לא יאכל אחר סעודתו צנון ומליח, דברים שנוהג בהם בשאר פעמים, כדי שיתנהג בפרישות (מרדכי).

משנה ברורה: לא יאכל וכו' - כדי להרבות אבל ולזכור חורבן הבית ויצטער עליו:

שאוכלה אחר חצות - עיין לקמן בס"ט:
בשר וכו' - היינו מדינא דש"ס דאלו מצד מנהגא אסור מר"ח וכדלעיל בסימן תקנ"א:

ממעט - היינו בסעודה מפסקת שאם רגיל לשתות בסעודה ד' כוסות ישתה ג' כוסות. ואין לשתות שכר ואם הוא אדם חלש שרי:

¹² ע"י ש"ע (או"ח סי' תקנב ס"ב): אפילו בשר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחת, ובשר עופות ודגים ויין מגתו דהיינו שאין לו יותר משלשה ימים, נהגו לאסור.

משנה ברורה: אפילו בשר מלוח וכו' ועופות - ר"ל אף על גב דהטעם באיסור בשר משום דנתבטלו הקרבנות ולאחר ג' ימים לא מקרי עוד בשר לענין קדשים שהרי שלמים אין נאכלין יותר משני ימים ולילה אחת וכן עופות לא היו קריבים ע"ג המזבח חוץ מתורים ובני יונה וגם אין שמחה אלא בבשר בהמה מ"מ נהגו לאסור:

ודגים - משום דאיכא דוכתא דדגים בכלל בשר הוא כמש"כ ביו"ד ס' ר"ז וס"ח ועוד דהוא עולה על שולחן מלכים ושמחה הוא לאיש באכילתו [מ"א]:

ויין מגיתו וכו' - שאינו חשוב ולית ביה משום שמחה:

¹³ ע"י רמב"ם (רוצח ושמירת הנפש פ"א ה"ח): השום שנתרסק ואבטיח שחנתך ונתגלה אסור, וכן כל כיצא בזה. יין מבושל אין בו משום גילוי, וכן יין תוסס והוא היין משעת דריכתו עד שלשה ימים, ויין או מים או חלב שהיו חמין כל זמן שההבל עולה מהן, וכן משקין שהיה המשקה יורד מלמעלה לתוכן טיפה אחר טיפה והוא שיהיה טורד ויורד, כל אלו אין בהן משום גילוי, שזוחלן עפר מתיראים מעבועו המשקה ומן ההבל ואין שותין ממנו.

ע"י מ"ב (&) שאין חוששים לזה בהז"ל.

¹⁴ לא נברא יין אלא לנחם אבלים וכו'. פירוש היין אינו ראוי לעולם הזה, כי היין יש בו עניין אלקי שהרי הוא משמח אלקים ואנשים. ודבר זה יכול האדם לדעת ולהבין שהוא יוצא מן פנימית הענב שהוא נסתר, מורה על שהיין יש לו מקום נסתר אינו מן העולם בנגלה. ולפיכך כאשר אמרו ז"ל על השכר הנסתר שיהיה לצדיקים לעתיד לבא, אמרו (לקמן צ"ט א') יין המשומר בענביו, כלומר כי השכר לצדיקים הוא (והוא) נסתר שאין העין שולט בו ולכן אמר על זה (ישעי' ס"ד) עין לא ראתה אלקים זולתך. והיין שבעולם הזה שיוצא מפנימית הענב ויש בו ענין רוחני, לא היה ראוי בעה"ז רק לנחם בו אבלים שהגיע לו מיתה באחד מקרוביו, והיין מפקח אותו ומשיב נפשו עליו. ולדבר זה צריך דבר כמו זה שאינו מן עולם הזה, בי המיתה נטילת נפש הוא מצד עולם הזה, והיין שהוא יוצא מפנימית הענב מפקח אותו ומשיב את נפשו עליו כאלו היה גובר על העולם. וכן לתת שכר לרשעים שיקחו חלקם שראוי להם בעולם הבא, והם אוכלין אותו בעולם הזה. ולדבר זה ראי היין שהוא נסתר שהוא מעין עה"ב, שהרי השכר של עולם הבא הוא יין המשומר בענביו ר"ל הוא טוב הצפון, והרשעים שאוכלים עולמם בעולם הזה ראוי שיהיה שכרם טוב הצפון הוא דיין שיוצא מפנימית הענב. ועוד תדע כי היין לפי שהוא משמח האדם בשמחה יתירה ואין העולם כדי לשמחה כמו שאמרו (ברכות ל"א א') אסור לאדם שימלא מים שחוק בעה"ז, ולפיכך אמר כי היין שאינו ראוי לעולם הזה לא נברא רק לנחם אבלים שיש להם אבל והם נוטים לאבילות לגמרי, ולהם ראוי היין לנחם אותם, וכן לתת שכר לרשעים ולהם ראוי לתת השמחה היתירה שיטלו שכרם בעולם הזה (מהר"ל).

שאינן לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין. רבי יהודה אומר: חטה היה, שאינן התינוק יודע לקרוא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן. רבי נחמיה אומר: תאנה היה, שבדבר שקלקלו בו נתקנו, שנאמר ויתפרו עלה תאנה. דברי למואל מלך משה אשר יסרתו אמו, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מלמד שכפאתו אמו על העמוד, ואמרה לו: מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי, מה ברי, הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה, עכשיו יאמרו: אמו גרמה לו. ומה בר בטני, כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך, ואני דחקתי ונכנסתי, כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן. ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך היו נודרות: יהא לי בן הגון למלכות, ואני נדרתי ואמרתי: יהא לי בן זרז וממולא בתורה, והגון לנביאות. אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו: מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל, ולרוזנים אי שכר, מי שכל רוזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר. איכא דאמרי: מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר. אמר רבי יצחק: מניין שחזר שלמה והודה לאמו, דכתיב כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי, כי בער אנכי מאיש, מנח, דכתיב ויחל נח איש האדמה, ולא בינת אדם לי, זה אדם הראשון.

אכל בחבורת מצוה. אמר רבי אבהו: אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין¹⁵. והאנן תנן: אכל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה. טעמא, דמצוה, הא לאו מצוה, אף על גב דלאו כולה סריקין. הא קא משמע לן: דאף על גב דכולה סריקין, כיון דבמצוה קא עסיק, לא מימשיך. אכל בעיבור החודש. למימרא דבשר ויין מסקו. והתניא: אין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית בלבד¹⁶. הא קא משמע לן: אף על גב דאין עולין לה אלא בפת וקטנית, ואיהו אסיק בשר ויין ואכל, כיון דבמצוה קא עסיק, לא ממשיך. תנו רבנן: אין עולין בעיבור החודש פחות מעשרה בני אדם, ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית, ואין עולין לה אלא לאור עיבורו, ואין עולין לה ביום אלא בלילה. והתניא: אין עולין לה בלילה אלא ביום. כדאמר רבי חייא בר אבא לבניה: אחריפו ועולו, אחריפו ופוקו, כי היכי דלישמעו בכרו אינשי.

אכל מעשר שני בירושלים. כיון דכי אורחיה הוא קא אכיל ליה, לא ממשיך. אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים. אמר רבא: אכל בשר עוף, אינו נעשה בן סורר ומורה¹⁷. והא אנן תנן: אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים אינו נעשה בן סורר ומורה, הא טהורין, נעשה בן סורר ומורה. כי תנן נמי מתניתין, להשלים. אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה. דבר מצוה, תנחומי אבלים, דבר עבירה, תענית ציבור. וטעמא מאי. אמר קרא איננו שמע בקולנו, בקולנו ולא בקולו של מקום. אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין וכו'. אכל כל מאכל ולא אכל בשר, לאיתויי דבילה קעילית, שתה כל משקה ולא שתה יין, לאיתויי דבש וחלב. דתניא: אכל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש,

¹⁵ עי' רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ב): הוב"ד לעיל הערה 8.

¹⁶ עי' רמב"ם (קידוש החודש פ"ג ה"ז): כשמעברין בית דין את החדש מפני שלא באו עדים כל יום שלשים היו עולין למקום מוכן ועושין בו סעודה ביום אחד ושלשים שהוא ראש חדש, ואין עולין לשם בלילה אלא בנשף קודם עלות השמש ואין עולין לסעודה זו פחות מעשרה, ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית ואוכלין בעת הסעודה, וזו היא סעודת מצוה של עיבור החדש האמורה בכל מקום.

¹⁷ עי' רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ג): הוב"ד לעיל הערה 9.

אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין. תנו רבנן: אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין. אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר וזולל וסבא. ואף על פי שאין ראייה לדבר, וזכר לדבר, שנאמר אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו, ואומר כי סבא וזולל יורש וקרעים תלביש נומה. אמר רבי זירא, כל הישן בבית המדרש¹⁹, ותורתו נעשית לו קרעים קרעים, שנאמר וקרעים תלביש נומה²⁰.

משנה. גנב משל אביו ואכל ברשות אביו²¹, משל אחרים ואכל ברשות אחרים, משל אחרים ואכל ברשות אביו, אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו.

גמרא. גנב משל אביו ואכל ברשות אביו, אף על גב דשכיח ליה, בעית. משל אחרים ואכל ברשות אחרים, אף על גב דלא בעית, לא שכיח ליה. וכל שכן משל אחרים ואכל ברשות אביו, דלא שכיח ליה ובעית. עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים, דשכיח ליה ולא בעית. רבי יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו. אמו מנא לה. מה שקנתה אשה קנה בעלה²². אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מסעודה המוכנת

¹⁸ ע"י רמב"ם (ביאת המקדש פ"א ה"ב): היה שכור משאר משקין המשכרין אסור להכנס למקדש ואם נכנס ועבד והוא שכור משאר משקין המשכרין אפילו מן החלב או מן הדבילה הרי זה לוקה ועבודתו כשרה, שאין חייבין מיתה אלא על היין בשעת עבודה, ואין מחלל עבודה אלא שכור מן היין.
¹⁹ ע"י ש"ע (י"ד ס' ר"מ ס"ט): אין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה:
ביאור: אין ישנים בבית המדרש - היינו שינת קבע, דשינת עראי מידת החסידות וע"י אר"ח ס' קנא סעיף ג' (ש"ך).
וע"י ש"ע (אר"ח ס' קנא ס"ג): אין ישנים בבהכ"נ, אפי' שינת עראי, אבל בבית המדרש, מותר.

משנה ברורה: אין ישנים וכו' - ומיירי באנשים דעלמא אבל לת"ח כשלומד שם ככר ביארנו בסק"ו דשירי:

אבל בבית המדרש מותר - ר"ל [יג] שינת עראי ועיין בחידושי רע"א שמפסק בהיתר זה ואפשר דכיון שביהמ"ד עשוי לשהות שם זמן הרבה ללמוד ולשמוע דברי תורה וקשה לזוהר משינת עראי ע"כ לא אסרו זה לשום אדם. ולת"ח הלומד שם בקביעות מותר אפילו שינת קבע:

²⁰ כי התורה צריכה התעוררות ביותר מכל, וכאשר הוא ישן בבית המדרש חסר התעוררות לכן תורתו נעשה קרעים כלומר שתורתו בטילה. וכן אמרו שצריך שיהיה לאדם עז פנים לתורה שהרי אין הביישן למד (אבות פ"ב), כלל הדבר כי ההתעוררות לאדם ומי שהוא עז נראה שאינו בעל גוף ולכן הוא מוכן לתורה, והביישן ומי שהוא ישן בבית המדרש במקום שיהיה פונה אל השכלי נמשך אחר שינה שהוא בטול הנפש ולכן תורתו תבטל (מהר"ל).

²¹ ע"י רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ב): הוב"ד לעיל הערה 8.

²² ע"י ש"ע (א"ע ס' פה ס"א):

ע"י ש"ע (י"ד ס' ר"ב): המודר מחתנו והוא רוצה לתת לבתו מעות כדי שתהא הנתיב בהם ומוציאה אותם בחפציה, הרי זה נתן לה ואומר לה: הרי המעות הללו נתונים לך במתנה, ובלבד שלא יחא לבעליך רשות בהן אלא יהיו למה שאת נותנת לתוך פיך או למה שתלבישי, וכיוצא בזה. אפילו אמר: על מנת שאין לבעליך רשות בהם אלא מה שתצרי עשי בהם, לא קנה הבעל ומה שתצרה תעשה בהם. אבל אם נתן לה מתנה ואמר לה: על מנת שאין לבעליך רשות בהם, ולא פירש שתהא המתנה הזאת לך ולכך או למה שתצרה תעשה בהם, הרי זה יקנה אותה הבעל לאכול פירותיה ודבר זה אסור, שהרי הוא אסור בהניית חותנו. ויש אומרים דאפילו באומר לה: על מנת שאין לבעליך רשות בהם ומה שתצרי תעשי בהם, קנה הבעל ואסור בהם.

ביאור: רוצה לתת לבתו מעות - דוקא מעות אבל אם רוצה ליתן לה מזונות אין צריך לומר כלום לפי שאין לבעלה זכייה בהם (ט"ז וש"ך), וכל מקום שמותר לתת לבתו יכול גם ליהנות ממנה דמשל אשתו נהנה (ט"ז), והטעם שאין לבעלה זכייה בהם שהרי זן אשתו ובניו במודר הנאה כדלעיל (ס' רכא ס"ב) (ש"ך).

או למה שתלבישי כו' - אם לא אמר לה אלא "המעות הללו נתונים לך על מנת שתהיה אוכלת ולובשת", ולא אמר לה "על מנת שאין לבעליך רשות בהן", דכל שלא א"ל "ע"מ שאין לבעליך רשות בהן" פשיטא דיזכה בהם בעל ואסור (ש"ך), ואם אמר "ע"מ שאין לבעליך רשות" לבד לא מועיל עד שיאמר "מה שאת נותנת", ואם רק אמר "במה שאת נותנת" מועיל (פ"ח).

לא קנה הבעל - אם מתה האשה אם יירשנה בעלה או לא (פ"ח).
ולא פירש שתהא המתנה כו' - דוקא שא"ל "ומה שתצרי תעשי בהם" גילה דעתיה דגם לדידה לא נתן לגמרי שיאמר מיד זכה בהם הבעל אלא הרי הוא כאילו אמר לה "הרי הם שלך לאותו דבר שתצרי לעשות בו בכל שעה", והוה כאומר ש"תעשי בו דבר פלוני בפרט", אבל כל שלא פירש כלל, אלא אמר "על

לאביו ולאמו. והאמר רבי חנן בר מולדה אמר רב הונא: אינו חייב עד שיקנה בשר בזול ויאכל, יין בזול וישתה. אלא אימא: מדמי סעודה המוכנת לאביו ולאמו. איבעית אימא: דאקני לה אחר, ואמר לה: על מנת שאין לבעליך רשות בהן.

משנה. היה אביו²³ רוצה ואמו אינה רוצה, אביו אינו רוצה ואמו רוצה, אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהו שניהם רוצין. רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו ראויה לאביו, אינו נעשה בן סורר ומורה.

גמרא. מאי אינה ראויה. אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות בית דין, סוף סוף אבוה, אבוה נינהו, ואמיה, אמיה נינהו. אלא: בשוה לאביו קאמר, תניא נמי הכי, רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול²⁴ ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה. מאי טעמא, דאמר קרא: אינו שמע בקלנו מדקול בעיני שוין, מראי וקומה נמי בעיני שוין. כמאן אזלא הא דתניא: בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר, כמאן. כרבי יהודה, איבעית אימא: רבי שמעון היא, דתניא, אמר רבי שמעון: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו. אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר. אמר רבי יונתן: אני ראיתיו, וישבתי על כרתי. כמאן אזלא הא דתניא: עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה, דרוש וקבל שכר. כרבי אליעזר, דתניא, רבי אליעזר אומר: כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת, אינה נעשית עיר הנדחת. מאי טעמא, אמר קרא ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש, וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר, דכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם. אמר רבי יונתן: אני ראיתיה, וישבתי על תילה. כמאן אזלא הא דתניא: בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר. כמאן, כרבי אלעזר ברבי שמעון. דתנן, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לעולם אין²⁵ הבית טמא עד שיראה כשתי גריסין על שתי אבנים, בשתי כתלים, בקרן זוית, ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס. מאי טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון, כתיב קיר וכתוב קירית, איזהו קיר שהוא כקירות, הוי אומר זה קרן זוית. תניא, אמר רבי אליעזר ברבי צדוק: מקום היה בתחום עזה והוי קורין אותו חורבתא סגירתא. אמר רבי שמעון איש כפר עכו: פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו, ואמרו: אבנים מנוגעות פינו לשם.

משנה. היה אחד מהם גידם או חגיר או אלם או סומא או חרש, אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר ותפשו בו אביו ואמו, ולא גדמין, והוציאו אתו, ולא חגרין, ואמרו, ולא אלמין, בננו זה, ולא סומין, איננו שמע בקלנו, ולא חרשין. מתרין בו בפני שלשה²⁶, ומלקין אותו. חזר וקלקל, נדון בעשרים ושלשה. ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים, שנאמר בננו זה זהו שלקח בפניכם.

גמרא. שמעת מינה בעינין קרא כדכתיב. שאני הכא,

מנת שאין לבעליך רשות בהן, לא מהני, כיון שזכתה בזה לכל דבר, זכה בהם גם הבעל, אבל ה"א ס"ל דדוקא במפרש ש"תעשי בו דבר פלוני", אז לא קנתה לגמרי, אלא לאותו דבר, לכן לא זכה גם הבעל ומהני מה שאומר "ע"מ שאין לבעליך רשות בהם" ואם לא אמר "על מנת שאין לבעליך רשות בהם", אלא אמר "הריני נתן לך במתנה שתעשה בו דבר פלוני" אסור דהוה ק"ו דאם אומר "על מנת שאין לבעליך רשות בהם", ק"ו הך מילתא שיהא זכר כלל את הבעל, דזכה בו הבעל בקבלתה, שצריך לומר שניהם (ט"ז).

שהרי הוא אסור בהנאת חותנו - יש להקשות כיון שחתנו אסור ליהנות משל חמיו כיון שהדירו למה לא יהיה מותר לתת לבתו אפילו סתם, שהרי חתנו לא יהנה מן אותה המתנה כלום, שודאי לא יעשה איסור. וי"ל כיון שעכ"פ זכה במתנה בקבלת אשתו, ה"ל כאילו הוא קיבל מחמיו, וחוזר ונתן אח"כ לאשתו, ולכן אף אם גם החתן הדיר עצמו מנכסי חמיו, לא מהני שיתן חמיו מתנה לאשתו (ט"ז).

וה"ל דאפילו כו' - כיון דאינו מפרש בפירוש לצורך מה נתנן לה, הוי מתנה לכל דבר, ותו לא מהני "ע"מ שאין לבעליך רשות בהן", שכבר קנה אותה הבעל, דיד אשה כיד בעלה. וע"י באה"ע (ס' פה ס"א) סתם המחבר כסברא הראשונה ולא הביא דעת ה"א ובמחלוקת לענין נדרים הולכין לחומרא וגבי ממונא קולא לנתבע וחומרא לתובע ומי שמוחזק המוציא מתבירו עליו הראיה (ש"ך), ע"י ש"ך ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן נ"ה (פ"ח).

²³ ע"י רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ב): היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אמו רוצה ואביו אינו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר ותפשו בו אביו ואמו, היה אחד מהן גדם או תגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר ותפשו בו ולא גדמים, והוציאו אותו ולא חגרין, ואמרו ולא אלמים, בננו זה ולא סומים, איננו שומע בקולנו ולא חרשים.

²⁴ ע"י רמב"ם (טומאת צרעת פ"ד ה"ז): כמה אבנים יהיו בו אין פחות משמונה שתי אבנים בכל כותל כדי שיהיה כל כותל ראוי לנגע שאין הבית מטמא בנגעים עד שיראה בו כשני גריסין על שתי אבנים שנאמר את האבנים אשר בהן הנגע, וכמה עצים יהיו בו כדי ליתן תחת המשקוף, ועפר כדי לתת בין פצים לחביו, אבל אם היה בו פחות משיעורים אלו אינו מטמא בנגעים.

דכוליה קרא יתירא הוא.

ומתירין בפני שלשה. למה לי. בתרי סגיא. אמר אביי, הכי קאמר: מתירין בו בפני שנים, ומלקין אותו בפני שלשה. מלקות בכך סורר ומורה היכא כתיבא. כדרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: למדנו ויסרו מוסרו, ויסרו מבין, ובין מבין, והיה אם בין הכות הרשע. חזר וקלקל נידון בעשרים ושלשה [וכו.]. האי מיבעי ליה זה, ולא סומין. אם כן לכתוב בנונו הוא, מאי בנונו זה, שמע מינה תרתי.

משנה. ברח²⁵ עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון, פטור, ואם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון, חייב.

גמרא. אמר רבי חנינא: בן נח שבירך את השם ואחר כך נתגייר, פטור²⁶. הואיל ונשתנה דינו, (נשתנה) + מסורת הש"ס: ונשתנית + מיתתו. נימא מסייעא ליה: ברח עד שלא נגמר דינו, ואחר כך הקיף זקן התחתון, פטור, מאי טעמא, לאו משום דאמרינן: הואיל ואישתני, אישתני. לא, שאני הכא דאי עבד השתא, לאו בר קטלא הוא. תא שמע: אם משנגמר דינו ברח, ואחר כך הקיף זקן התחתון, חייב. נגמר דינו קאמרת. נגמר דינו, גברא קטילא הוא. תא שמע: בן נח שהכה את חבריו וברא על אשת חבריו, ונתגייר, פטור. עשה כן בישראל ונתגייר, חייב. ואמאי. נימא: הואיל ואישתני, אישתני. דינו ומיתתו בעינן, והאי, דינו אישתני, מיתתו לא אישתני. בשלמא רוצח, מעיקרא סייף והשתא סייף. אלא אשת איש, מעיקרא סייף והשתא חנק. בנערה המאורסה, דאידי ואידי בסקילה. והא עשה כן בישראל דומיא דאשת חבריו קתני. אלא: קלה בחמורה, מישך שייכא. הניחא לרבנן דאמרי סייף חמור, אלא לרבי שמעון דאמר חנק חמור, מאי איכא למימר. רבי שמעון סבר לה כתנא דבי מנשה, דאמר: כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק. בשלמא אשת איש, מעיקרא חנק והשתא חנק. אלא רוצח, מעיקרא חנק והשתא סייף. קלה בחמורה מישך שייכא. לימא מסייעא ליה: סרחה ואחר כך בגרה²⁷, תידון בחנק. בסקילה מאי טעמא לא, לאו משום דהואיל ואישתני אישתני, וכל שכן הכא דאישתני לגמרי. האמר ליה רבי יוחנן לתנא: תני תידון בסקילה.

משנה. בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב. שמתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם, לצדיקים, רע להן ורע לעולם, יין ושינה לרשעים, הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים, רע להן ורע לעולם. פיזור לרשעים, הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים, רע להן ורע לעולם. כנוס לרשעים, רע להן ורע לעולם, ולצדיקים, הנאה להן והנאה לעולם. שקט לרשעים, רע להן ורע לעולם, לצדיקים, הנאה להן והנאה לעולם.

²⁵ עי' רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ט): ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף השער מלמטה פטור, ואם משנגמר דינו ברח אפילו הזקין כל עת שימצא יסקל שכל מי שנגמר דינו הרי הוא כהרוג ואין לו דם.

²⁶ עי' רמב"ם (מלכים פ"י ה"ד): בן נח שבירך את השם, או שעבד ע"ז, או שבא על אשת חבריו, או שהרג חבריו, ונתגייר פטור, הרג בן ישראל או שבא על אשת ישראל ונתגייר חייב והורגין אותו על בן ישראל, וחונקין אותו על אשת ישראל שבעל שהרי נשתנה דינו.

לחם משנה הלכות מלכים פרק י הלכה ד

[ד] שהרי נשתנה דינו כו'. הרב כ"מ הקשה דאי הך טעמא קאי אדינא קמא ונתן טעם לפטור כשהרג את חבריו ניחא שנתן טעם מפני שנשתנה דינו אבל אם נתן טעם לחיוב דהיינו דינא שבא על אשת ישראל ונתגייר דחייב הטעם הוא בהפך הכוונה דאין הטעם לחיוב אלא מפני שלא נשתנה מיתתו. ואני אומר לתרץ הקשיא דכוונת רבינו לומר דחונקין אותו על אשת ישראל אף על גב דקודם שנתיייר היה בסייף מ"מ השתא חונקין אותו והוקשה לו מההיא דסרחה ואח"כ בגרה בפ' בן סורר (דף ע"א ב) דאמר ר' יוחנן לתנא תידון בסקילה והוי במיתה קמייתא וה"נ אמאי לא הוי במיתה קמייתא דמהא בעו בגמ' לסייעיה לר' חנינא ודחו לסייעתא דהתם תידון בסקילה וכי היכי דלא ליקשי לר' חנינא צריכים אנו לתרץ דשאני הכא דנשתנה דינו מה שאין כן סרחה ואח"כ בגרה דהתם לא נשתנה דינה וכן כתבו שם התוס' ז"ל והא דאמר ר' יוחנן לתנא תידון בסקילה משום דהתם לא נשתנה דינה כי הכא וזו היא כוונת רבינו ובאו דבריו על נכון:

²⁷ עי' רמב"ם (איסורי ביאה פ"ג ה"ד): הבא על נערה מאורשה שניה בסקילה ואינן חייבין סקילה עד שתהיה נערה בתולה מאורשה והיא בבית אביה, היתה בוגרת או שנכנסה לחופה אף על פי שלא נבעלה אפילו מסרה האב לשלוחי הבעל וזנתה בדרך הרי זו בחנק.

עי' רמב"ם (איסורי ביאה פ"ג ה"י): באו עדים אחר שבגרה או אחר שבעלה בעלה אף על פי שהעידו שזינתה בבית אביה כשהיתה נערה הרי זו נסקלת בבית הסקילה. +/השגת הראב"ד/ נסקלת בבית הסקילה. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ זה שבוש דהלכה כראב"י שלא נאמרו דברי מוציא שם רע אלא כשבעל קודם שיוציא שם רע ואחר כל זאת פתח בית אביה וחכמים ג"כ מודים לראב"י דאף בשבעל היה הדין כן ורבי אליעזר לא היה מודה לחכמים עכ"ל. +

משמע לן דאפילו שלא בכונה. מאי קא משמע לן, אדם מועד לעולם³¹, תניא: אדם מועד לעולם, בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון. קשיא. מתיב רב ביבי בר אביי: הגונב כס בשבת, חייב³², שהרי נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת. היה מגרר ויוצא, פטור, שהרי איסור גנבה ואיסור סקילה באין כאחד. והלכתא: דשדנהו בנהרא. רבא איגנבו ליה דיכרי במחתרתא, אהדרינהו ניהליה ולא קבלינהו, אמר: הואיל ונפק מפומיה דרב.

תנו רבנן: אין לו דמים אם זרחה השמש עליו. וכי השמש עליו בלבד זרחה. אלא: אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך, הרגהו, ואם לאו, אל תהרגהו. תניא אידך: אם זרחה השמש עליו דמים לו וכי השמש עליו בלבד זרחה, אלא: אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך, אל תהרגהו, ואם לאו, הרגהו. קשיא סתמא אסתמא. לא קשיא,

גמרא. תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל. אלא, הגיעה תורה לסוף דמותו של כן טורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלטטס את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב. שמתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים, רע להם ורע לעולם. שינה ויין, לרשעים, הנאה להם והנאה לעולם, לצדיקים, רע להם ורע לעולם. שקט, לרשעים, רע להם ורע לעולם, ולצדיקים, הנאה להם והנאה לעולם. פיזור, לרשעים, הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים, רע להם ורע לעולם.

משנה. הבא במחתרת נידון על שם ספופ²⁸. היה בא במחתרת ושבר את החבית, אם יש לו דמים, חייב, אם אין לו דמים פטור²⁹.

גמרא. אמר רבא: מאי טעמא דמחתרת, חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו³⁰. והאי מימר אמר: אי אזילנא, קאי לאפאי ולא שביק לי, ואי קאי לאפאי, קטלינא ליה. והתורה אמרה: אם בא להורגך, השכם להורגו.

אמר רב: הבא במחתרת ונטל כלים ויצא, פטור. מאי טעמא, בדמים קננהו. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב בששיבר, דליתנהו, אבל נטל, לא. והאלהים. אמר רב אפילו נטל. דהא יש לו דמים ונאנסו, חייב, אלמא ברשותיה קיימי, הכא נמי ברשותיה קיימי. ולא היא, כי אוקמינא רחמנא ברשותיה, לענין אונסין, אבל לענין מקנא, ברשותיה דמרייהו קיימי, מידי דהוה אשואל. תנן: בא במחתרת ושיבר את החבית, יש לו דמים, חייב, אין לו דמים, פטור. טעמא דשיבר, דכי אין לו דמים פטור. הא נטל, לא. הוא הדין דאפילו נטל נמי, והא דקא תני שבר את החבית, קא משמע לן דכי יש לו דמים, אף על גב דשיבר נמי חייב. פשיטא, מזיק הוא. הא קא

³¹ עיי' שר"ע (ח"מ סי' שעח ס"א): אסור להזיק ממון חבירו, ואם הזיקו אע"פ שאינו נהנה חייב לשלם נזק שלם, בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס, ודווקא שאינו אנוס גמור כמו שיתבאר. כיצד: נפל מהגג ושבר את הכלי, או שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו, חייב נזק שלם:

ביאור: אסור להזיק ממון חבירו כו' - התחיל באיסור וסיים בחיוב תשלומין, ללמנו דתרתיה אית ביה, חזא דאף אם ירצה להזיק ולשלם, מ"מ יש איסור בדבר ודומיא דגניבה וגזילה וכמ"ש לעיל ריש סימן ש"ח וש"ט סעיף ב'. והשני שחייב בתשלומין ואפילו לא נהנה ואפילו שגג, והטעם, דאדם מועד לעולם אם לא באונס גדול (סמ"ע).

ואם הזיקו - אם בשעה שהזיקו היה שוה ד' ואח"כ כשלא לשלם הוזל השער ושוה ג' יש מח' אם יכול לפטור את עצמו בג', ולכן המוציא מחבירו עליו הראיה ויכול לשלם ג' (רע"א בשם המחנ"א).

בין שהיה שוגג - אורח שהלך לישון לחדר משכבו ושכח לכבות נר שעוה המשולב והניחו דולק ונשרף השלחן וארגו עם כלי לבן של בעל הבית, וכן שפחה שמבלי השגחה להסיר העצים שעל התנור בעת שבוער גרמה דליקה ונשרף קצת כלי בית, מחוייבים לשלם כי אדם מועד לעולם כו' (פ"ת).

ודוקא שאינו אנוס כו' - הלשון מגומגם וכך הל"ל וי"א דוקא שאינו אנוס גמור, דמשלשון המחבר משמע דאין חילוק (ש"ך).

שאינו אנוס גמור כו' - עיין מ"ש לקמן סי' שפ"ו סק"א דנראה דוקא כשהזיק בלא מתכוין, אבל מי שמזיק במתכוין אפי' אונס גמור חייב כמו נרדף ששבר את הכלים לקמן סי' ש"פ סעיף ב' (ש"ך), עיין לקמן סי' רל"ה סי' כ"ב [ל"ל הש"ע]: אם הגיע לשכרותו של לוט והוא העושה ואינו יודע מה עושה, אין מעשיו כלום והרי הוא כמו השוטה. וז"ל הרע"א שם: ומ"מ אם הזיק לחבירו חייב (רע"א).

עיי' שר"ע (ח"מ סי' תכא ס"ג): יש אומרים דצער ריפוי ושבת חייב אפילו שלא בכונה, ובלבד שלא יהא אנוס אלא שוגג קרוב למזיד, אבל בנזק חייב אפילו אנוס, דאדם מועד לעולם בין שוגג בין במזיד בין ער בין ישן:

ביאור: יש אומרים דצער כו' - עיי' לקמן סי' ר"א דאפילו נפל מהגג ברוח שאינה מצויה חייב בנזק. ועיין לעיל ריש סימן שע"ח ס"א וס"ב, ועיי"ש דברי (סמ"ע).

חייב אפילו שלא בכונה - כל שקרוב למזיד הוא (סמ"ע).
דאדם מועד לעולם - מ"מ לכ"ע אאונס גדול אינו חייב וכמ"ש בסעיף ד' וגם זה מבואר בסימן שע"ח סעיף א' (סמ"ע).

³² עיי' רמב"ם (גניבה פ"ג ה"ב): כיצד, זרק חץ בשבת מתחלת ארבע לסוף ארבע וקרה בגד חבירו בהליכתו, או שהדליק גדיש חבירו בשבת, או שגנב כס בשבת והיה מגררו עד שהוציאו מרשות הבעלים שהיא רשות היחיד לרשות הרבים ואבדו שם, הרי זה פטור מן התשלומין שאיסור שבת ואיסור גניבה והזק באין כאחת. אבל אם גנב כס בשבת והגביהו שם ברשות היחיד ואחר כך הוציאו לרשות הרבים והשליכו נהר חייב לשלם תשלומי כפל שהרי נתחייב באיסור גניבה קודם שיתחייב באיסור סקילה וכן כל כיוצא בזה. וכן אם קצץ אילן חבירו ביום טוב והתרו בו, או שהדליק את הגדיש ביום הכפורים והתרו בו, או גנב וטבח ביום הכפורים והתרו בו, פטור מן התשלומין, אבל אם לא התרו בו חייב בתשלומין ומשלם תשלומי ארבעה וחמשה.

²⁸ עיי' שר"ע (ח"מ סי' תכה ס"א): הגה: כל חייבי מיתות בית דין בזמן הזה, אין בידו להלקותו או להגלותו או להרגו או לחבטו, אלא מנדין אותו ומבדילין אותו מן הקהל. וכל זה מצד הדין, אבל אם רואין בית דין שהוא צורך שעה ומגדר מילתא, יכולין לענוש במה שירצו כמו שנתבאר לעיל סימן ב.

ודוקא בדיני נפשות הצריכין בית דין, אבל הנהרגין בלא בית דין נידונין גם עתה כמו שיתבאר. הרודף את חברו להרגו והזהירוהו והרי הוא רודף אחריו, אפילו היה הרודף קטן הרי כל ישראל מצווים להצילו באבר מאברי הרודף, ואם אינם יכולים לכונן ולא להצילו אלא אם כן יהרגו לרודף, הרי אלו הורגים אותו אע"פ שעדיין לא הרג. הגה: הבא במחתרת לגנוב גם כן דינו כרודף, ואם ידוע שלא בא רק על עסק ממון ואף אם יעמוד בעל הממון נגדו לא יהרגהו אסור להרגו. ועיין בדברי הטור בסיומן זוה. מי שמסכן רבים כגון שעוסק בזיופים במקום שהמלכות מקפידות, דינו כרודף ומותר למסור למלכות:

ביאור: כל חייבי מיתות ב"ד בזמן הזה אין בידו להלקותו כו' - לא מביעיא דאין דנין הד' מיתות עצמן כל אחד כפי מה שציותה התורה, אלא אפילו לעשות במקומו עונש אחר לדונו, אין בידו מצד הדין כי אם מצד מיגדר מילתא (סמ"ע).

ומגדר מילתא כו' - פירוש, לעשות דין לזה שכבר נרצח או מוכה אין לנו לעשותו, אבל למיגדר מילתא אם יש לחוש שיעשוהו ג"כ אחרים להבא, יגדרו כדי שלא יעשוהו עוד (סמ"ע).

והזהירוהו כו' - פירוש, אין צריך לעשות בו התראה ממש ושיקבל ההתראה, אלא אומרים לו זה שאתה רודף אחריו ישראל הוא והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך, ובדיעבד אפילו לא אמרו לו אפילו זה, אפ"ה מצילין הנרדף בנפשו של רודף, וראיה מקטן שרודף דאינו בר הבחנת האזהרה הוא, וקאמר ג"כ הורגין אותו להציל ממנו (סמ"ע).

אף על פי שעדיין לא הרג - אמנם אחר שהרג אין ממתין (סמ"ע).

הבא במחתרת כו' - הטעם דאין לו דמים, מפני שכל גנב יודע שאין אדם עומד ורואה שגונבים ממנו ממונו ושותק, ומתחילה בא אדעתא דהכי שבאם יעמוד בעל הבית כנגדו למחות בידו אזי יעמוד עליו להרגו, והרי זה כרודף ומותר להציל עצמו בנפשו, ואם הוא ברור לנו כשמש שלא בא להרוג לבעל הבית שבא לגנוב ממנו, כגון שידוע הוא שאוהב נאמן הוא לו, או שחתר האב לבנו דאז אפילו אין ידוע לנו אלא מסתמא אמרינן דהאב לבנו אינו בא להרוג אלא לגנוב, יש לו דמים לאביו או לאוהבו הנאמן בהריגתו כשבאו במחתרת, אבל בן הבא על אביו לא אמרינן מסתמא שלא בא להרוג (סמ"ע).

שעוסק בזיופים - דקדק לכתוב שהמלכות מקפידות, דאל"כ אין דינו כרודף (סמ"ע).

²⁹ עיי' רמב"ם (גניבה פ"ט ה"ג): כל גנב שיש לו דמים אם נפל עליו גל בשבת מפקחים עליו ואם שבר כלים בביאתו חייב בתשלומין, אבל מי שאין לו דמים ששבר כלים בביאתו פטור כמו שביארנו.
³⁰ עיי' רמב"ם (גניבה פ"ט ה"ט): ומפני מה התירה תורה דמו של גנב אף על פי שבא על עסקי ממון לפי שחזקתו שאם עמד בעל הבית בפניו ומנעו יהרגנו ונמצא זה הנכנס לבית חבירו לגנוב כרודף אחר חבירו להרגו ולפיכך יהרג בין שהיה גדול בין שהיה קטן בין זכר בין נקבה.

ברבי יהודה אומר: חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. תא שמע: רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו, אמר לו: ראה שישראל הוא, ובן ברית הוא, והתורה אמרה: שפך דם האדם באדם דמו ישפך. אם אמר: יודע אני שהוא כן, פטור, על מנת כן אני עושה, חייב. לא צריכא, דקאי בתרי עיברי דנהרא, דלא מצי אצוליה, מאי איכא, דבעי איתויי לבי דינא, בי דינא, בעי התראה. איבעית אימא: אמר לך רב הונא, אנא דאמרי כתנא דמחותרת, דאמר: מחותרת זו היא התראתו.

{עב ע"ב}

כאן³³, באב על הבן, כאן, בבן על האב. אמר רב: כל דאתי עלאי במחותרת, קטילנא ליה, לבר מרב חנינא בר שילא. מאי טעמא. אילימא משום דצדיק הוא, הא קאתי במחותרת. אלא משום דקים לי בגווייה דמרחם עלי כרחם אב על הבן.

תנו רבנן: דמים לו, בין בחול בין בשבת, אין לו דמים, בין בחול בין בשבת³⁴. בשלמא אין לו דמים בין בחול בין בשבת, איצטריך, סלקא דעתך אמינא: מידי דהוה אהרוגי בית דין, דבשבת לא קטלינן, קא משמע לן דקטלינן. אלא דמים לו בין בחול בין בשבת השתא בחול לא קטלינן ליה, בשבת מבעיא. אמר רב ששת: לא נצרכא אלא לפקח עליו את הגל³⁵.

תנו רבנן: והכה, בכל אדם, ומת, בכל מיתה שאתה יכול להמיתו. בשלמא, והכה בכל אדם, איצטריך, סלקא דעתך אמינא: בעל הבית הוא דקים (להו) + מסורת הש"ס: ליה + דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אבל אחר לא, קא משמע לן, דרודף הוא, ואפילו אחר נמי. אלא ומת בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, למה לי. מרוצח נפקא, דתניא: מות יומת המכה רצח הוא, אין לי אלא במיתה האמורה בו, ומניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, תלמוד לומר מות יומת, מכל מקום. שאני התם דאמר קרא מות יומת. וניגמר מיניה. משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד, וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.

תנו רבנן: מחותרת, אין לי אלא מחותרת, גגו חצירו וקרפיפו מנין. תלמוד לומר ימצא הגנב, מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר מחותרת, מפני שרוב גנבים מצויין במחותרת³⁶. תניא אידך: מחותרת אין לי אלא מחותרת. גגו חצירו וקרפיפו מנין. תלמוד לומר ימצא הגנב, מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר מחותרת, מחותרת זו היא התראתו.

אמר רב הונא: קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו³⁷. קסבר: רודף אינו צריך התראה, לא שנא גדול ולא שנא קטן. איתבייה רב חסדא לרב הונא: יצא ראשו³⁸, אין נוגעין בו, לפי שאין דוחין נפש מפני נפש. ואמאי. רודף הוא. שאני התם, דמשמיא קא רדפי לה. נימא מסייע ליה: רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו, אומר לו: ראה שישראל הוא, ובן ברית הוא, והתורה אמרה שפך דם האדם באדם דמו ישפך, אמרה תורה: הצל דמו של זה בדמו של זה. ההיא רבי יוסי ברבי יהודה היא. דתניא, רבי יוסי

³³ עי' רמב"ם (גניבה פ"ט ה"י): היה הדבר ברור לבעל הבית שזה הגנב הבא עליו אינו הורגו ולא בא אלא על עסקי ממון אסור להורגו, ואם הרגו הרי זה הורג נפש, שנ' + שמות כ"ב ב' + אם זרחה השמש עליו, אם ברור לך הדבר כשמש שיש לו שלום עמך אל תהרגהו, לפיכך אב הבא במחותרת על בנו אינו נהרג שודאי שאינו הורגו, אבל הבן הבא על אביו נהרג.

³⁴ עי' רמב"ם (גניבה פ"ט ה"ז): הבא במחותרת בין ביום בין בלילה אין לו דמים אלא אם הרגו בעל הבית או שאר האדם פטורין, ורשות יש לכל להרגו בין בחול בין בשבת בכל מיתה שיכולין להמיתו, שנ' + שמות כ"ב א' + אין לו דמים.

³⁵ עי' רמב"ם (גניבה פ"ט ה"ג): הוב"ד לעיל הערה 29.

³⁶ עי' רמב"ם (גניבה פ"ט ה"ח): ואחד הבא במחותרת או גנב שנמצא בתוך גגו של אדם או בתוך חצרו או בתוך קרפיפו בין ביום בין בלילה, ולמה נאמר במחותרת לפי שדרך רוב הגנבים לבוא במחותרת בלילה. +/השגת הראב"ד/ ואחד הבא במחותרת או גנב שנמצא בתוך גגו של אדם או בתוך חצרו או בתוך קרפיפו בין ביום בין בלילה. א"א איני נמנע מלכתוב את דעתי שנ"ל אף על פי שדרשו חכמים אם זרחה השמש עליו דרך משל אם ברור לך הדבר כשמש שלא בא על עסקי נפשות וכי' אעפ"כ אין מקרא יוצא מידי פשוטו ביום אינו רשאי להרגו שאין גנב בא ביום אלא להשמטה שומט ובורח מיד ואינו מתעכב לגנוב ממון גדול ולעמוד על בעליו להרגו אלא גנב בלילה מפני שגנב לילה יודע שבעל הבית בבית או בא להרוג או ליהרג אבל גנב יום אין בעל הבית מצוי בביתו ושמוטה בעלמא הוא וחיי ראשי כל מבין די לו בזה. +

³⁷ עי' שר"ע (ח"מ סי' תכה ס"א): הוב"ד לעיל הערה 28.

³⁸ עי' שר"ע (ח"מ סי' תכה ס"ב): לפיכך: העוברה שהיא מקשה לילד, מותר לחתוך העובר במעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להרגה, ואם הוציא ראשו אין נוגעים בו, שאין דוחים נפש מפני נפש, וזהו טבעו של עולם: ביאור: לחתוך העובר - דווקא ישראל אבל בעובד כוכבים אסור כיון שהזהירו על העוברים, או אפשר דהא נמי בישראל מצוה כדי להציל, ואפשר דאפילו בעובד כוכבים שרי (רע"א בשם התוס').

ואם הוציא ראשו כו' - לא משנה אם כלו לו חדשיו או לא. ואם יצא דרך מרגלותיו, משיצא רובו. אם ידוע ששניהם ימותו, מותר להציל האשה (פ"ת). וזה טבעו של עולם - הוצרך לכתוב זה, שלא תאמר הולד הרי הוא רודף ויצילו את אמו בנפשו, קמ"ל כיון שטבעו של עולם בכך אין דין רודף עליו, ואעפ"כ בעודו במעיה מותר לחתכו אף על פי שהוא חי, שכל שלא יצא לאויר העולם אין שם נפש עליו (סמ"ע), אסור להמית העובר ללא סיבה של הצלת האם, אמנם אם יצא ראשו, פי' שמן השמים מרדפין אותה (פ"ת בשם החוות יאיר).

{ עג ע"א }

בנפשו. אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, אין מצילין אותן בנפשו. נעבדה בה עבירה, אין מצילין אותה בנפשו. יש לה מושיע, אין מצילין אותה בנפשו. רבי יהודה אומר: אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה. מנא הני מילי. אמר קרא ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות נער, זה זכור, נערה, זו נערה המאורסה, חטא, אלו חייבי כריתות, מות, אלו חייבי מיתות בית דין. כל הני למה לי. צריכי, דאי כתב רחמנא נער, משום דלאו אורחיה, אבל נערה דאורחה, אימא לא. ואי כתב רחמנא נערה, משום דקא פגים לה, אבל נער דלא קא פגים ליה, אימא לא. ואי כתב רחמנא הני,

משנה. ואלו הן שמצילין אותן בנפשן³⁹: הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכור⁴⁰, ואחר הנערה המאורסה. אבל הרודף אחר בהמה, והמחלל⁴¹ את השבת, ועובר עבודה זרה אין מצילין אותן בנפשן. גמרא. תנו רבנן: מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו, תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא להכי הוא דאתא. האי מיבעי ליה לכרתניא: מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר⁴², או חיה גורתו, או לסטיין באין עליו, שהוא חייב להצילו, תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. אין הכי נמי. ואלא ניתן להצילו בנפשו מנלן. אחאי בקל וחומר מנערה המאורסה, מה נערה המאורסה, שלא בא אלא לפוגמה, אמרה תורה ניתן להצילה בנפשו, רודף אחר חבירו להרגו, על אחת כמה וכמה. וכי עונשין מן הדין. דבי רבי תנא: הקישא הוא, כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, וכי מה למדנו מרוצח. מעתה, הרי זה בא ללמד ונמצא למד, מקיש רוצח לנערה המאורסה: מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו, אף רוצח ניתן להצילו בנפשו. ונערה מאורסה גופה מנלן, כדתנא דבי רבי ישמעאל. דתנא דבי רבי ישמעאל: ואין מושיע לה, הא יש מושיע לה, בכל דבר שיכול להושיע. גופא: מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גורתו או לסטיין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא. מהתם נפקא: אבדת גופו מניין, תלמוד לומר והשבתו לו. אי מהתם הוה אמינא: הני מילי, בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי, אימא לא, קא משמע לן. תנו רבנן: אחד הרודף⁴³ אחר חבירו להרגו, ואחר הזכור, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות בית דין, ואחר חייבי כריתות, מצילין אותן

³⁹ ע"י שו"ע (ח"מ סי' תכה ס"א): הוב"ד לעיל הערה 28.

⁴⁰ ע"י שו"ע (ח"מ סי' תכה ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 38.

⁴¹ ע"י רמב"ם (רוצח ושמירת הנפש פ"א ה"א): והוא הדין לשאר כל העריות חוץ מן הבהמה, אבל הזכור מצילין אותו בנפש הרודף כשאר עריות, אבל הרודף אחר הבהמה לרבעה, או שרדף לעשות מלאכה בשבת או לעבוד ע"ז, אף על פי שהשבת וע"ז עיקרי הדת אין ממיתין אותו עד שיעשה ויביאוהו לבית דין וידינוהו וימות.

⁴² ע"י שו"ע (ח"מ סי' תכו ס"א): הרואה את חבירו טובע בים, או לסטיים באים עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל, ולא הציל, או ששמע עובדי כוכבים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חבירו והודיעו, או שידע בעובד כוכבים או באנס שהוא בא על חבירו, ויכול לפייסו בגלל חבירו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך:

ביאור: או שישכור אחרים - מיהו אם יש לו ממון להציל עצמו חייב לשלם לחבירו (סמ"ע), הפודה חבירו מן השביה, חייב לשלם לו אם יש לו לשלם, ולא אמרינן דהוא מבריא ארי מנכסי חבירו, וצריך לשלם לו מיד (ש"ך בשם הרמ"א י"ד רנב ס"ב), ואפילו אם אמר אל תוציא הוצאות שאני רוצה למות על קידוש ה', ע"ז צריך לשלם על זה שהוציאוהו (פ"ת בשם הבית יעקב), אחד שנהרג בדרך ונדוע מי הוא הרוצח ויכולין להנקם ממנו אם אחד מקרובי הנרצח יבקש דין עליו, הא ודאי דיש לכופ לקרובו של הנרצח שיהא רודף אחר הרוצח להעמידו בדין, כי מצוה מוטלת על גואל הדם להמית הרוצח, ואם אין הוא עצמו יכול להמיתו אם לא ע"י אחר ע"י הוצאת ממון, צריך להוציא ממון על זה ככל מצות עשה שבתורה. ועד היכן מיקרי גואל וקרוב, נראה דאין שיעור לדבר, אלא כל שאין קרוב יותר ממנו והוא ממשפחת אביו שראוי ליורשו, מיקרי גואל ומוטל עליו מצוה זו להנקם מן הרוצח. ומ"מ נראה דאין לחייבו שיוציא יותר מהרגילות, והיינו מה שהוא חוק קבוע ליתן לשופטים ושוטרים ולסדריוט הדין אותו צריך הוא ליתן, אבל אם יצטרך להוציא שכר מליצים ושאר ענינים וכיוצא, ודאי דאין לחייבו, ואותן הוצאות היתרים יתנו מן הקהל כדי לגדור הפרצה, שאם ח"ו לא יהיו נוקמין מן הרוצח יהיה דמן של בני ברית ח"ו כהפקדו. וכן מנהגנו פעמים הרבה ועשינו עם פרנסי הדור שהיו מעמידים גואלים לרדוף אחר הרוצחים, ואפילו לפעמים שהיינו יודעים שלא נוכל להוציא מכח אל הפועל להנקם מן הרוצח, אפ"ה היינו מעמידים גואלים לרדוף אותם בדין כדי שיהא מפורסם שאין דמן של בני ברית הפקר (פ"ת).

עובר על לא תעמוד כו' - וצריך אפילו להכניס עצמו בספק סכנה עבור זה, שהלה ודאי והוא ספק (סמ"ע), וי"א שאין צריך להיכנס לספק סכנה, אולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר (פ"ת).

⁴³ ע"י שו"ע (ח"מ סי' תכה ס"ג): וכן הרודף אחר הזכור או אחר אחת מכל העריות לאנסה, חוץ מהבהמה, מצילין אותו אפילו בנפש הרודף. ואם רדף אחר ערה ותפס ושכב עמה, כיון שהערה בה, אע"פ שלא גמר ביאתו אין ממיתין אותו עד עמדו בדין:

ביאור: חוץ מהבהמה - דאין ניתן להצילו בנפשו של רודף אלא ערוה שיש בה קלון ופגם לנרדף כגון נערה המאורסה שנפגמה, וזכר שאינו עומד להשתמש בו ויש בו קלון טובא (סמ"ע).

כיון שהערה בה - דאין הורגין אותו אלא קודם שנפגמה (סמ"ע), כל מי שרודף אחר הערה, ניתן להצילה בנפשו אפי' נבעלה כמה בעילות של איסור בעל

כרחה, דסוף סוף איכא פגימא דלא דמי נבעלה באיסור פעם אחת לנבעלה שתי פעמים. והא דאיתא נעבדה בה עבירה אין מצילין אותה, היינו שאם הערה בה אף על גב דלא גמר ביאתו שוב אין הורגין אותו שכבר נעשה מעשה של אותה ביאה וכבר אפגימה לה לאותה ביאה (ר"ע בשם הרדב"ז).

{ עג ע"ב }

משום, דהאי לאו אורחיה הוא, והא, קא פגים לה, אבל שאר עריות, דאורחיהו ולא נפיש פיגמיהו, אימא לא, כתב רחמנא חטא. ואי כתב רחמנא חטא הוה אמינא: אפילו חייבי לאוין, כתב רחמנא מות. ואי כתב רחמנא מות הוה אמינא חייבי מיתות בית דין, אין, חייבי כריתות, לא, כתב רחמנא חטא. ולכתוב רחמנא חטא מות ולא בעי נער ונערה. אין הכי נמי, ואלא נער נערה, חד, למעוטי עובד עבודה זרה, וחד, למעוטי בהמה ושבת. ולרבי שמעון בן יוחי דאמר: עובד עבודה זרה ניתן להצילו בנפשו, למה לי. חד, למעוטי בהמה, וחד, למעוטי שבת. סלקא דעתך אמינא: תיתי שבת מחילול חילול מעבודה זרה. ולרבי אלעזר ברבי שמעון דאמר: מחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו, דאתיא שבת מחילול חילול מעבודה זרה, מאי איכא למימר. חד מייעוט, למעוטי בהמה, ואידך, אידי דכתב רחמנא נער, כתב נמי נערה.

רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יהרגה. במאי קמיפלגי. אמר רבא: במקפדת על פיגמה, ומניחתו שלא יהרגה. רבנן סברי⁴⁴: אפיגמה קפיד רחמנא, והרי מקפדת על פיגמה. ורבי יהודה: האי, דקאמר רחמנא קטליה, משום דמסרה נפשה לקטלא, הא, לא מסרה נפשה לקטלא. אמר ליה רב פפא לאביי: אלמנה לכהן גדול נמי, קא פגים לה. אמר ליה: אפיגמה רבה, קפיד רחמנא, אפיגמה זוטא, לא קפיד רחמנא. חטא אלו חייבי כריתות. ורמינהו: ואלו נערות שיש להן קנס: הבא על אחותו⁴⁵. אמרוה רבנן קמיה דרב חסדא: משעת העראה דפגמה, איפטר לה מקטלא, ממונא לא משלם עד גמר ביאה. הניחא למאן דאמר העראה זו נשיקה, אלא למאן דאמר העראה זו הכנסת עטרה⁴⁶, מאי איכא למימר. אלא אמר רב חסדא: כגון שבא עליה שלא כדרכה, וחזר ובא עליה כדרכה. רבא אמר: במניחתו שלא יהרגה, ורבי יהודה היא.

⁴⁴ ע"י שר"ע (ח"מ ס' תכה ס"ד): רדף אחר ערוה ואחרים היו רודפים אחריו להצילה, ואמרה להם הניחוהו כדי שלא יהרגני, אין שומעין לה, אלא מבהילין אותו ומועין אותו ע"י הכאת אבריו, ואם אינם יכולים באבריו אפילו בנפשו. הגה: הבא על העכ"ם בפרהסיא לעיני עשרה ישראלים, קנאין פוגעין בו ומותרין להרוגו, ודוקא בשעת מעשה, אבל אם פירש אסור להורגו, ודוקא שהתרו בו ולא פירש, ודוקא שבא הקנאי להורגו מעצמו, אבל אם שאל לבית דין אין מורין לו כן:

ביאור: כדי שלא יהרגני - פירוש קודם שתשיגוהו ימית אותי כשיראה שאתם רוצים להמית אותו בשבילי (סמ"ע).

אין שומעין לה - משמע דוקא בכי האי גוונא דנוכל לומר דמקפדת על פגמה אלא שרשה לנפשה שמא ימיתנה, ולכן אין שומעין לה דהתורה הקפידה אפגם כזה שלא יעשה, אבל אם אומרת הניחוהו ואל תהרגוהו, דנראה מדבריה שאינה חוששת אפגמה, בזה שומעין לה, ויש חולקים (סמ"ע).

קנאין פוגעין בו - מי שמקנא לה' ית' יכול להורגו (סמ"ע). אין מורין לו - ואפילו אם לא פירש והרג הבועל להמקנא אינו נהרג עליו (סמ"ע).

⁴⁵ ע"י רמב"ם (נערה בתולה פ"א ה"א): היתה בתולה זו אסורה על האונס או המפתה אם היתה מחייבי כריתות כגון אחותו ודודתו והנדה וכיוצא בהן או שהיתה מחייבי לאוין, אם התרו בו הרי זה א לוקה ואינו משלם קנס שאין אדם לוקה ומשלם, ואם לא היתה שם התראה הואיל ואינו חייב מלקות הרי זה משלם קנס.

⁴⁶ ע"י רמב"ם (איסורי ביאה פ"א ה"י): המכניס ראש העטרה בלבד הוא הנקרא מערה משלון את מקורה הערה, והמכניס כל האבר הוא הנקרא גומר, ובכל הביאות האסורות אחד המערה ואחד הגומר ואף על פי שלא הוציא שכבת זרע ואף ע"פ שפירש ולא גמר כיון שהכניס ראש העטרה נתחייבו שניהם מיתת ב"ד או כרת או מלקות או מכת מרדות, (ואחד הבא על הערוה כדרכה ואחד הבא עליה שלא כדרכה) משיערה בה יתחייבו שניהם מיתה או כרת או מלקות או מכת מרדות בין שהיו שוכבין בין שהיו עומדים על הכנסת העטרה הוא החיוב.

{ עד ע"א }

רב פפא אמר: במפותה, ודברי הכל. אביי אמר: ביכול להציל באחד מאבריו, ורבי יונתן בן שאול היא. דתניא, רבי יונתן בן שאול אומר: רודף שהיה רודף אחר חבריו להורגו⁴⁷, ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל, נהרג עליו. מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול. דכתיב וכי נצו אנשים (יחד) וגו', ואמר רבי אלעזר: במצות שבמיתה הכתוב מדבר, דכתיב, ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש, ואפילו הכי אמר רחמנא ולא יהיה אסון ענוש יענש, אי אמרת בשלמא יכול להציל באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו, היינו דמשכחת לה דיענש, כגון שיכול להציל באחד מאבריו. אלא אי אמרת יכול להציל באחד מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו, היכי משכחת לה דיענש. דילמא שאני הכא, דמיתה לזה ותשלומין לזה. לא שגא, דאמר רבא: רודף שהיה רודף אחר חבריו, ושיכר את הכלים⁴⁸. בין של נרדף ובין של כל אדם, פטור. מאי טעמא, מתחייב בנפשו הוא. ונרדף ששיכר את הכלים, של רודף, פטור, של כל אדם, חייב. של רודף פטור, שלא היא ממונו חביב עליו מגופו, של כל אדם חייב, שמציל עצמו בממון חבריו. ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו, ושיכר את הכלים בין של רודף בין של נרדף, בין של כל אדם, פטור. ולא מן הדין, שאם אי אתה אומר כן, נמצא אין לך כל אדם שמציל את חבריו מיד הרודף.

אבל הרודף אחר בהמה. תניא, רבי שמעון בן יוחי אמר: העובד עבודה זרה ניתן להצילו בנפשו מקל וחומר: ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו, פגם גבוה לא כל שכן. וכי עונשין מן הדין. קא סבר: עונשין מן הדין. תניא, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו. סבר לה כאבוה דאמר עונשין מן הדין, ואתאי שבת בחילול חילול מעבודה זרה.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: נימנו וגמרנו בעלית בית נתזה בלוד: כל עבירות⁴⁹ שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. ועבודה זרה לא. והא תניא, אמר רבי ישמעאל: מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודה זרה ואל תהרג מנין שיעבור ואל יהרג, תלמוד לומר וחי בהם, ולא שימות בהם. יכול אפילו בפרהסיא, תלמוד לומר ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי. אינהו דאמור כרבי אליעזר. דתניא, רבי אליעזר אומר: ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך, אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו, לכך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר בכל מאדך. גילוי עריות ושפיכות דמים, כדרכי. דתניא, רבי אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, וכי מה למדנו מרוצח. מעתה, הרי זה בא ללמד ונמצא למד: מקיש רוצח לנערה המאורסה, מה נערה המאורסה, ניתן להצילו בנפשו, אף רוצח, ניתן להצילו בנפשו. ומקיש נערה המאורסה לרוצח, מה רוצח, יהרג ואל יעבור, אף נערה המאורסה, תהרג ואל תעבור, רוצח גופיה מנא לן. סברא הוא. דההוא דאתא לקמיה דרבה, ואמר ליה: אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלגיא, ואי לא, קטלינא לך. אמר ליה: לקטלוך ולא תיקטול. מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי.

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא בשעת השמד, אבל בשעת השמד, אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אפילו שלא בשעת השמד, לא אמרו אלא בצניעא, אבל בפרהסיא, אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. מאי מצוה קלה. אמר רבא בר יצחק אמר רב:

⁴⁷ ע"י ש"ע (ח"מ סי' תכה ס"א): הוב"ד לעיל הערה 28.

⁴⁸ ע"י ש"ע (ח"מ סי' שפ ס"ג): רודף שהיה רודף אחר חבריו להרגו או אחר אחת מהעריות לאונסה, ושבר כלים בין של נרדף בין של כל אדם, פטור שהרי הוא מתחייב בנפשו, שכיון שרדף התיר עצמו למיתה ולכן פטור מהתשלומין. ואם הנרדף שבר כלים של רודף, פטור שלא יהא ממונו חמור מגופו, ואם היו של אדם אחר, חייב שהמציל עצמו בממון חבריו חייב (וע"ל סי' שנט ס"ד). ואחד שרדף אחר הרודף להציל את הנרדף, ושבר כלים בין של רודף בין של כל אדם, פטור כדי שלא יבואו מלימנע מלהציל את הנרדף:

ביאור: או אחר אחת מהעריות לאונסה - בין חייבי כריתות בין חייבי מיתות ב"ד או אחר זכר לרבעו כו'. ור"ל אף ע"פ דבחיוב כריתות אין על הרודף חיוב מיתות ב"ד, מ"מ פטור על שבירת הכלים כיון דקים ליה בדרכה מיניה שמתחייב בנפשו בידי שמים (סמ"ע), ור"ל דלא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה אלא בחייבי מיתות ב"ד, והכא היינו טעמא דמתחייב הריגה, שהרשות להנדרפים להרגו להציל עצמן בנפשו (ש"ך).

שלא יהא ממונו חמור מגופו - פירוש, שהנרדף שהרג לרודף פטור (סמ"ע).

⁴⁹ ע"י ש"ע (יו"ד סי' קנז ס"א):

{ עד ע"ב }

אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא. וכמה פרהסיא. אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם. פשיטא, ישראלים בעינן, דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל. בעי רבי ירמיה: תשעה ישראל ונכרי אחד מהו. תא שמע, דתני רב ינאי אחוה דרבי חייא בר אבא: אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה וכולהו ישראל, אף כאן עשרה⁵⁰ וכולהו ישראל. והא אסתר פרהסיא הוא. אמר אביי: אסתר קרקע עולם היתה. רבא אמר: הנאת עצמן שאני. דאי לא תימא הכי, הני קוואקי ודימוניקי היכי יהבינן להו. אלא הנאת עצמן שאני. הכא נמי: הנאת עצמן שאני. ואזדא רבא לטעמיה, דאמר רבא: נכרי דאמר ליה להאי ישראל קטול אספסתא בשבתא ושדי לחיותא, ואי לא קטילנא לך, ליקטיל ולא לקטליה. שדי לנהרא, ליקטליה ולא ליקטול. מאי טעמא, לעבורי מילתא קא בעי.

בעו מיניה מרבי אמי: בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם⁵¹. אמר אביי, תא שמע: שבע מצות נצטוו בני נח. ואם איתא, תמני הויין. אמר ליה רבא: אינהו וכל אבזרייהו. מאי הוי עלה. אמר רב אדא בר אהבה, אמרי בי רב: כתיב לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחווית, וכתיב ויאמר לו לך לשלום

⁵⁰ עי' שו"ע (י"ד סי' קנז ס"א): הוב"ד לעיל הערה 49.

⁵¹ עי' רמב"ם (מלכים פ"י ה"ב): בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצותיו, מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבוד ע"ז עובד, לפי שאינן מצווין על קדוש השם, ולעולם אין עונשין מהן לא קטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצות.

{ עה ע"א }

ואם איתא, לא לימא ליה. הא, בצנעה, הא, בפרהסיא.

אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת, והעלה לבו טינא. ובאו ושאלו לרופאים, ואמרו: אין לו תקנה עד שתבעל. אמרו חכמים: ימות, ואל תבעל לו⁵². תעמוד לפניו ערומה. ימות ולא תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר. ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני. חד אמר: אשת איש היתה, וחד אמר: פנויה היתה. בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה, שפיר. אלא למאן דאמר פנויה היתה מאי כולי האי. רב פפא אמר: משום פגם משפחה. רב אחא בריה דרב איקא אמר: כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות. ולינסבה מינסב. לא מיייתה דעתיה, כדרכי יצחק, דאמר רבי יצחק: מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה, שנאמר מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם⁵³. הדרן עלך בן סורר ומורה.

משנה. ואלו הן הנשרפין⁵⁴: הבא על אשה ובתה, ובת כהן שזנתה. יש בכלל אשה ובתה בתו, ובת בתו, ובת בנו, ובת אשתו, ובת בתה, ובת בנה, חמותו, ואם חמותו, ואם חמיו.

גמרא. הבא על אשה שנשא בתה, לא קתני, אלא: הבא על אשה ובתה, מכלל דתרוייהו לאיסורא. ומאן נינהו, חמותו ואם חמותו. וקתני: יש בכלל אשה ובתה, מכלל דתרוייהו כתיבי בהדיא, והנך מדרשא אתיא. הניחא לאביי דאמר: משמעות דורשין איכא בינייהו, מתניתין מני, רבי עקיבא היא. אלא לרבא דאמר: חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו, מתניתין מני. אמר לך רבא, תני: הבא על אשה שנשא בתה. יש בכלל אשה ובתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו. לאביי, אידי דקא בעי למיתנא אם חמיו, תני נמי חמותו ואם חמותו. לרבא, אידי דקא בעי למיתנא אם חמיו ואם חמותו, תני נמי חמותו.

מנהגי מילי. דתנו רבנן: איש אשר יקח את אשה ואת אמה, אין לי אלא אשה ואמה, בת אשה ובת בתה ובת בנה מנין. נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה מה להלן, בתה ובת בתה ובת בנה, אף כאן, בתה ובת בתה ובת בנה. מנין לעשות זכרים כנקבות, נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, מה להלן, זכרים כנקבות, אף כאן, זכרים כנקבות. מנין לעשות למטה כלמעלה, נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, מה להלן, למטה כלמעלה, אף כאן, למטה כלמעלה. ומה כאן למעלה כלמטה, אף להלן למעלה כלמטה. אמר מר: מנין לעשות זכרים כנקבות. מאי זכרים כנקבות. אילימא בת בנה כבת בתה, בהדי הדדי קאתיאן. אלא: אם חמיו כאם חמותו. השתא אם חמותו לא קמה לך, אם חמיו מיהדר עליה.

⁵² ע"י רמב"ם (יסודי התורה פ"ה ה"ט): מי שנתן עיניו באשה וחלה ונטה למות ואמרו הרופאים אין לו רפואה עד שתבעל לו, ימות ואל תבעל לו אפילו היתה פנויה, ואפילו לדבר עמה מאחורי הגדר אין מורין לו בכך וימות ולא יורו לדבר עמה מאחורי הגדר שלא יהו בנות ישראל הפקר ויבואו בדברים אלו לפרוץ בעריות.

⁵³ פירוש כי כאשר היה ב"ה היה טעם ביאה, כי החבור אל הש"י עם ישראל בב"ה חבור גמור, ומכח החבור הזה היה החבור ג"כ איש ואשה בחבור עליון. ולכן אמרו במסכת עירובין כל זמן שאין הארון במקומו אסורים ישראל בתשמיש המטה כמו שבארנו לשם באריכות. והחבור הזה היה חבור באחדות גמור והוא טעם ביאה, כי כאשר אין החבור לגמרי אין כאן ביאה גמורה. וכאשר חרב ב"ה נטל טעם ביאה ונתנה לעוברי עבירה, כי להם יש חבור גמור לעבירה מכח שהוא לחם סתרים, ומכח זה הוא מתחבר לגמרי לערוה ומתאחד עמה. ואין דומה לאשתו שהוא שכיחא אליו וכאשר בא עליה אין כאן חבור גמור, כמו שהוא לעבירה שרודף אחריה ויש לו חבור גמור עמה ולכן יש לו טעם ביאה. ועוד יש בזה כי הערוה היא דבוקה עמו ביותר, ורמז הכתוב דבר זה ולא שמע לשכב אצלה להיות עמה. כי הערוה דבוקה בו לגמרי, וזה שאמר כי נתנה טעם ביאה לעוברי עבירה ואין להאריך במקום זה (מהר"ל).

⁵⁴ ע"י רמב"ם (איסורי ביאה פ"א ה"ה) ואלו הן העריות שמיתתן בשריפה: הבא על בת אשתו בחיי אשתו, ועל בת בתה, ועל בת בנה, ועל אם אשתו, ועל אם אמה, ועל אם אביה, והבא על בתו, ועל בת בתו, ועל בת בנו.

ע"י רמב"ם (סנהדרין פרק טו הלכה יא) כל הנשרפין עשרה ואלו הן: בת כהן שזינתה תחת בעלה, ובא על בתו, ועל בת בתו, ועל בת בנו, ועל בת אשתו, ועל בת בתה, ועל בת בנה, ועל חמותו, ועל אם חמותו, ועל אם חמיו, והוא שבא עליהן בחיי אשתו, אבל לאחר מיתת אשתו הרי הן בכרת בלבד בכלל העריות.

והוא מבקש השכלי שכח השכלי מתגדל בו, אלו הם ג' דברים שהאדם יש בו הגוף והנפש והשכל.

ועץ הדעת נאמר בו שהיה בו ג' דברים אלו, כי טוב העץ למאכל זהו כנגד הגוף שהוא מבקש האכילה והשתיה, ונחמד להשכיל כנגד כח השכלי שהי' משלים [השכל], וכי תאווה הוא לעינים כי התאווה לעינים מחזיק הנפש ונותן לו שמחה. ולפיכך היין שהוא משמח יש לו ג' מראה אודם כדכתיב אל תירא יין כי יתאדם. ומאן דאמר שהיה חטה מפני שהחטה טוב להשכיל וכמו שאמרו בהוריות (ג' ב') ה' דברים יפים לתלמוד ואחד מהם האוכל פת חטין כל שכן חטים עצמם, וכמו שאמרו שאין התינוק יודע לקרא אבא עד שיטעם טעם דגן. וסבר להך מ"ד כי חטאו של אדם הראשון בנחמד להשכיל ומפני כך נמשך אחר עץ הדעת, ומ"ד שהיה יין דבר ידוע כי היין המשמח אלקים ואנשים נחמד למראה, כדכתיב בקרא אל תירא יין כי יתאדם, ומחך קרא יליף רבי יהודה במס' בבא בתרא (צ"ז ב') שאין מקדשין רק על יין אדום, וסבר כי חטאו היה במה שאמר הכתוב וכי תאווה היא לעינים, והיה החטא בכח הנפשי שהיה מבקש השמחה. ומ"ד תאנה היתה סבר, כי החטא היה בכח גופני שמבקש התאוות. ואין דבר שיותר טוב למאכל כמו התאנים, ולכן נאכלים בקנוח סעודה והיה חטא אדם הראשון בטוב למאכל. ומחלוקת החכמים [אזיה] מן הכחות האלו הם מוכנים לחטא, למ"ד חטה היתה כח השכלי היה אדם יותר רודף אחריו כי הוא החלק העליון והנבחר, ולפי מדרגתו האדם נמשך לזה ולכן בא אדם לידו חטא. ומ"ד שחטאו היה בכח נפשי כי כח הנפשי מפני שהוא גובר באדם ביותר והוא שהיה מביא אדם הראשון לידי חטא. ומ"ד כח הגופני שהוא תאוות הגוף שהאדם הוא בעל גוף ולכן יותר שולט באדם דבר זה. וכל אחד יש לו סברא רק שאין להאריך יותר וכבר הארכנו במקום אחר (מהר"ל).

⁶ פירוש דבר זה מה שנתן הש"י בתורה מצות סורר ומורה שהוא סר מן הדרך הישר, וצריך (שיהיה) [שלא יהיה] הסבה לזה אביו ואמו. וכאשר אין אביו ואמו שווים בקול, אם כן אין זיוג שלהם זוג שוה גמור כי הזוג השווה צריכים שיהיו דומים שוים. ולכן צריכים שיהי' הם שוים בקול ובמראה ובקומה, כי הקומה נראה שהם שווים בגוף שהקומה לגוף והקול שממנו הדבור שעל ידו האדם נפש חיה והמראה הוא צלם האדם. וא"כ כאשר אין הזוג זוג שוה, אם הבן סר מן הדרך השווה, הסבה לזה אביו ואמו הנוול אשר הזוג אינו שוה, ודבר זה מביא שיהיה בן סורר ומורה לכך אינו נדון בבן סורר ומורה (מהר"ל).

⁷ וכן רבי יונתן גבי עיר הנדחת אני ראייתי וישבתי על (קברו). ותימה למה דוקא הגיעו לרבי יונתן שראה אלו שני דברים בן סורר ומורה ועיר הנדחת. ויראה לי לומר כי סבר רבי יונתן אלו שתי מצות כי ישראל נקראו בני בכורי ישראל, והיו סוררים ומורים ולא היו שומעין אל קול הקדוש ברוך הוא ואל אמם הוא כנסת ישראל, ועליהם נאמר ויסרו אותו ולא ישמע אליהם. ולכן אמר אני ראייתי וישבתי על קברו. כי בודאי על קבר הסורר' היה יושב וכן עיר הנדחת היה בעונותינו ירושלים עיר הקודש נעשה בה משפט עיר הנדחת. ומה שכתוב והיתה תל עולם לא תבנה עוד מה שהיתה נבנת, מה שהיא ירושלים עיר הקדש שלא היה כרך נחמד כמותה כמו שראוי להעיר הקודש לא תבנה עוד עד שיבנה הקדוש ברוך הוא אותה בעצמה, וכמו שדרשו במס' בב' (ס' א') אני הצתי אש בציון ועלי לבנותה באש כדאיתא בפרק הכונס כן יראה לפרש. וסבר רבי יונתן כי לא נכתבה פרשה בתורה שלא יצאה המצוה לפעל המציאות ואלו שתי מצות יצאו לפעל בישראל. (מהר"ל).

⁸ עי' רמב"ם (ממרים פ"ז ה"ו): הוב"ד לעיל הערה 4.

¹ זה כמו שאמרנו כי היין משמח הרשעים, ומדכתיב אל תרא יין כי יתאדם כלומר שאל ימשך האדם אחר היין, אף כי הוא מאדים ומשמח הפנים של רשעים, לבסוף הוא מלבין פניהם בעולם הבא כמו שיתבאר. כי היין הוא לתת שכרם בעולם הזה, ולכן מלבין פניהם לעולם הבא. ורובא דרשי שאל יהיה נמשך אחר היין כי אחריתו דם, כי היין מביא יללה לעולם, וכל זה כי היין אינו ראוי לעה"ז כמו שאמרנו ולפיכך מביא יללה הוא הפסד לעולם, שכל אשר אינו ראוי לעה"ז הוא הפסד שלו כאשר ימשך אחריו. וזה שאמר אחר כך רבי רמי וכו' וביאור זה כי אם זכה שיש בו שכל וחכמה וכמו שאמרו (עירובין ס"ה א') כל המתפתה ביינו יש בו מדעת שבעים זקנינים, כי היין הוא דבר פנימי, ואם יש בו חכמה ודעת שכל חכמה היא פנימית, אז נעשה ראש שמגביה אותו ליתן לו שכל. ואם לא זכה ששורת להשתכר נעשה רש ומך ופחות, כי אין לך דבר מוגנה ופחות כמו השכר, ועוד רבא רמי וכו' וכל זה כמו שפרשנו כי היין הוא נסתר, וכל נסתר יש לו שתי בחינות כי מצד שהוא נסתר יש לו מדרגות השכל שהוא נסתר, ומצד שאינו נגלה אינו נמצא ונעדר, ואם זכה דהיינו שיש לו השכל אז משמח אותו ונותן לו מציאות, כי השמחה היא המציאות הגמור כאשר נפשו בשלימות, ואם לא זכה שאין לו השכל משמחו נותן לו העדר מצד הבחינה השנית, וזה שאמר והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין, כי היין ראוי שיפקח האדם מצד שיוצא ממקום נסתר, וזהו מדרגות השכל. וכבר אמרנו כי היין יש בו ענין רוחני שהרי משמח אלקים ואנשים, וכל דבר שהוא חשוב ויש בו ענין אלקי אם ישתמש בו כראוי קונה ע"י זה מעלה, ואם אינו משתמש בו כראוי קונה ע"י זה מיתה, כי האוכל תרומה אם אוכל אותה בטהרה יש על אכילתה שכר, ואם לא זכה מקבל על זה מיתה. וכן כאשר ישתה היין כראוי מפקח אותו ונותן לו השכל העליון, ואם אינו כך רק ששורת אותו לתאוותו וישתכר מביא לו יללה ומיתה ואין להאריך בזה (מהר"ל).

² דרש רבי אבא וכו'. פירוש כי מאן דדרש הך קרא מרישא לסיפא שפיר מדרש, ופירושו למי אוי למי פצעים וגו' לאותם שמאחרים יש אוי לפצעים. ובזה הדרש משמע כי לא תמצא אוי לפצעים בשאר דברים רק למאחרים על היין ימצא אוי ואבוי, ואפשר דגם למאחרים על היין אפשר ויכול שלא ימצא אוי, אבל משמע שלא ימצא אוי ופצעים בשאר דברים. (ומאן דדרש ליה מסיפיה לרישא וכאלו כתיב למאחרים על היין אפשר ויכול שלא ימצא אוי אבל משמע שלא ימצא אוי ופצעים בשאר דברים) ומאן דדרש ליה מסיפא לרישא וכאלו כתיב למאחרים על היין אוי ופצעים ומשמע דלמאחרים ימצא אוי ופצעים, ולא משמע מהך דרשא שלא ימצא אוי ואבוי בשאר דברים, רק שבא לומר כי יש למאחרים אוי ופצעים בודאי ובאין ספק. ולכן אמר כי שניהם הם שפיר דודאי למאחרים על היין יש אוי ואבוי כמו שמשמע למאן דדרש קרא מסיפא לרישא, וגם לא ימצא אוי ואבוי רק למאחרים כמו שמשמע מי שדרש הכתוב מרישא לסיפא וזה הפירוש נכון (מהר"ל). מיקום???

³ והא דלא חשיב ווי דויפת מפני שהוא בשווא ולא חשיב רק אותם שהם בפתח שהו' מלשון ווי. ודע כי הטוב הגמור הוא שלשה עשר, ודבר זה בארנו במקום אחר שהם כנגד ג'ג' מדות שהם מדת טובו של הש"י שהם שלשה עשר מדות טובו. ודבר זה בארנו במסכת תענית (כ"ה א') אצל ר"א בן פדת שנתן לו הש"י תלת עשרה נהרתא משכי שמן אפרסמון ועוד במקומות הרבה וכנגד הפך הטוב כאשר יש לו ג'ג' ווי' והכתוב מרמז כי היין מביא יללה והעדר הטוב בעולם ולכן בהם יש ג'ג' ווי' נגד הטוב שהוא הטוב הגמור ודבר זה הפכו (מהר"ל).

⁴ יש לפרש דלמאן דאמר סרסו ואין הפירוש שסרסו ממש, רק מפני שראה ערות אביו סרסו מלהוליד. כי האנשים האלו שהם שם חם ויפת שלשה בני מהם יצא כל העולם אינם דומים לשאר בני אדם, כי חם גדול ביותר ולפיכך הראיה בלבד היה לו סירוס. כי זה האבר כחו כאשר הוא בסתר כאשר ראוי, וכאשר הוא בנגלה בזה מסרס אותו. ובפרט כאשר ראה בו חם שהוא מיוחד לערוה, כמו ששם ויפת מיוחדים לכסי ערוה, כך חם מיוחד לערוה, ולכן יצאו ממנו תולדות כמו נענן ומצרים וכלם בעלי ערוה הם. ולפיכך הראיה באבר זה מסרס אותו. וכן למאן דאמר רבעו, הראייה בו נקרא שרבעו מאדם זה שהיה כולו ערוה (**). וגם אם נאמר כמשמעו כי כך היה נגזר על נח שיהיה נעשה לו דבר זה והיה יודע חם לסרס אותו בפעולה מה אף שאין עושה בו חבורה, ולמאן דאמר שרבעו מפני שהיה חם בעל ערוה ביותר ולכן עשה זה שהיה רובע את אביו, ואין ערוה כמו זה ומפני שהיה מוכן לערוה בא זה לידו (מהר"ל).

⁵ פירוש כי אדם הראשון כאשר היה בתכלית שלימותו, והעולם הזה מוכן היה באותה שעה אל חסרון, והיה בא חסרון ע"י היין שהוא מוכן להביא יללה לעולם, וכמו שאמרנו לא זכה משמחו והשמחה הוא ההעדר. וכבר רמזנו כי הטעם בזה כי היין יוצא ממקום נסתר, אם משתכר ונמשך אחר היין מקבל העדר מן אותה מדרגה והוא היללה. וכן נח כאשר יצא מן התיבה והיה בשלימותו גם לו היה חסרון. ומחלוקת התנאים כי אלו ג' תנאים פרשו סבת חטאו, כי האדם יש בו ג' כחות, והרופאים קוראים אותם שיש לאדם ג' נפשות, האחד הוא כח גופני והוא מבקש התאוות הגופניות כולם כמו האכילה והשתיה והמשגל, השני כח הנפשי והוא מבקש הקנאה והשנאה, והשלישי כח שכלי